
Toplumsal Uzlaşma Belgesi: 1936 Tarihli İş Kanunu

Social Consensus Document: Labour Law Dated 1936

Arş. Grv. Diren ÇAKMAK*

Öz: Çalışmada, emek-sermaye arasında bir uyum belgesi ve toplumsal mutabakat belgesi olarak 1936 tarihli İş Kanunu incelenmektedir. Dönemin koşulları içerisinde böyle bir uyum ve mutabakat önem arz etmektedir. Bu bağlamda, söz konusu kanunun çıkarılmasında etkili olan sosyal, iktisadi ve siyasal faktörlere yer verilmekte, kanunun kapsamına değinilmekte, söz konusu kanunda yer alan uyumsuzluğa konu maddeler değerlendirilmekte ve kanunun değerinin ortaya konulması maksadıyla 2003 yılı İş Kanunu da incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1936 tarihli İş Kanunu, tek partili dönem, çalışma ilişkileri, 2003 tarihli İş Kanunu, emek-sermaye uyumu, sosyal uzlaşma belgesi.

Abstract: In this study, Labour Law dated 1936 which can be named as a document of harmony between labour-capital and social consensus document in the one-party period is examined. This law shows the formation of class balance in one-party system period. In the study, the social, economic and political factors of the year 1936's Turkey are determined, the important articles of the law which caused discussions in General Assembly are evaluated and also Labour Law dated 2003 is evaluated to bring the value of Labour Law dated 1936 into public view.

Keywords: Labour Law dated 1936, one-party period, work relations, Labour Law dated 2003, the harmony of labour –capital, social consensus document.

---

* Çankaya Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ANKARA
Tel: 0312 2844500 - 120

GİRİŞ

Bu çalışmada, bir toplumsal mutabakat belgesi olarak 1936 tarihli İş Kanunu incelenecektir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde, İş Kanunu'nun çıkarılmasında etkili olan sosyal, iktisadi ve siyasal faktörlere yer verilecektir. İkinci Bölümde, İş Kanunu kapsamında bireysel ve toplu iş ilişkileri alanındaki düzenlemelere yer verilecektir. Üçüncü bölümde, TBMM Genel Kurulu İş Kanunu görüşmelerinde itirazlara konu maddeler değerlendirilecektir. Dördüncü bölümde ise, 1936 tarihli İş Kanunu'nun değerinin ortaya konulması bağlamında yürürlükte olan 4857 sayılı İş Kanunu değerlendirilecektir.

Toplumda çalışma ilişkilerinin kurumsallaşması sınıflar dengesinin kurumsallaşması demektir. Çalışma ilişkileri tarihi, hemen tüm ülkelerde, bu alana yönelik hukuksal düzenlemelerin genellikle bireysel iş hukuku alanından başladığını ve daha sonraki aşamalarda toplu iş ilişkilerine doğru kaydığını göstermektedir. Aynı gelişme, Türkiye açısından da söz konusu olmuştur.

Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki yasalar, daha çok bireysel iş hukuku alanındadır (Makal,1999, s.318). Bu gelişme sürecinde gözlenen bir başka eğilim ise, çalışma ilişkileri alanına yönelik düzenlemelerin hem dolaylı hem de dolaysız bir biçimde yapılıyor olmasıdır. Örneğin, 1926 Borçlar Kanunu, 1926 Medeni Kanun, 1930 Hıfzısıhha Kanunu, esas amaç olarak başka alanlara yönelik düzenleme yapılırken, çalışma ilişkileri alanına yönelik hükümlerin de getirildiği yani dolaylı düzenlemeler kategorisinde giren kanunlardandır. Bununla beraber, doğrudan çalışma ilişkileri alanına düzenlemeye yönelik yasaların mevcut olduğu da bilinmektedir. Örneğin, 1921 tarih ve 151 sayılı Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun, 1924 tarihli Hafta Tatili Kanunu, 1935 tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu ve 1936 tarihli İş Kanunu doğrudan düzenlemeler kategorisine giren kanunlardandır. Ancak çalışma ilişkileri alanına yönelik olarak yapılan doğrudan düzenlemeler arasında sayılan yasalardan İş Kanunu haricindeki diğer yasaların çalışma ilişkileri alanını bütünsel olarak düzenleme amacını gütmeye, sadece belirli konulara ilişkin hükümler getirdiği bilinmektedir.

Türkiye'de çalışma yaşamını genel çizgileriyle düzenleyecek bir yasa çıkarılması düşüncesi tedrici bir biçimde oluşur. Cumhuriyetin başlangıç yıllarından itibaren çeşitli tarihlerde çok sayıda iş yasası tasarısı hazırlanmış ama bunlar değişik nedenlerle yasalaşma olanağı bulamamıştır. İş yasası tasarıları; 1924-1925, 1927, 1929, 1932 ve 1934 tarihlerini taşımaktadır (Makal,1999, s.353). Mesut Gülmez, söz konusu tasarıların hazırlıkları esnasında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün sözleşmeleri ve tavsiyeleri ile Batı ülkelerine ilişkin ilgili mevzuatın incelenmiş olduğunu belirtmektedir (Gülmez, 1991, s.264-266). Bu yasa tasarıları arasında özellikle 1932 tarihli tasarı önem arz etmektedir.

1932 tarihli iş kanunu tasarısı İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey tarafından hazırlanmıştır. Mustafa Şeref Bey'e göre sermaye birikimini yaratmak, korumak ve büyütmede emek, çalışma koşulları ve ücretin yasal bir çerçeveye oturtulması ehemmiyetlidir. Aksi halde, ekonominin güçleri arasında denge ve uyumun söz konusu olmadığı, liberalizmin anarşik vaziyeti vuku bulacaktır. Liberalizmin anarşik vaziyeti olarak isimlendirilen bu tabloda ise, ne sermaye birikimi buhranlardan uzak kalabilir, ne de Cumhuriyet rejimin amaçladığı eşitlik ve dayanışma sağlanabilir (Kuruç,1987, s.96). 1932 tarihli tasarı, çalışma hayatını tümüyle kapsamayı amaçladığı gibi, grev ve iş kazaları da içinde olmak üzere, çağdaş mevzuatın işçiye sağladığı hakların kurumsallaşmasını öngörmüştür (Kuruç,1987, s.95).

Mustafa Şeref Bey'in hazırlamış olduğu 1932 tarihli iş kanunu tasarısı, henüz taslak halindeyken çeşitli özel kesim kuruluşlarına gönderilmiş, fakat oralarda benimsenmemiştir. Özel kesim, İş Kanununa karşı olan tavrını açık bir biçimde ortaya koymamış, işi zaman içinde uzatma yolunu izlemiştir (Kuruç,1987, s.102). Nitekim bu tasarı yasalaşmamıştır.

1930-32 yıllarında, özel kesim, gelişmekte olduğu hissedilen devletçilik ile yürürlüğe gireceği anlaşılan bir çağdaş çalışma düzeni arasında kalmış ve sıkışmış görünür, ikisini de kabul etmemektedir. İkisi de, özel kesimin gerek eskiden beri, gerek 1920 lerin milli iktisat yıllarında ve oldukça serbest koşullarda kazandığı sermaye birikimi alışkanlıklarıyla bağdaşmamaktadır. Düşüm, Mustafa Şeref Bey'in 1932 sonuna doğru vekillikten ayrılışından sonra çözümler. 1933'ten başlayarak, sermaye birikiminin ilkeleri ve özel kesimin birikiminden alacağı pay belli olmuştur. Çalışma düzeni de artık buna göre oluşturulacaktır. İş Kanunu yeni baştan ele alınır. Bu kez, kanunu özel kesimin görüşlerine yabancı kalmayan Yüksek Ekonomik Kurul hazırlar, şüphesiz işin asıl sahibi İktisat Vekaletidir. 1934 sonlarında tasarı tamamlanır,¹ 1935'in Mayısında hükümetten çıkar (Kuruç,1987, s.78). Söz konusu tasarı Komisyonda incelendikten sonra,² Haziran 1936'da Meclis Genel Kurulu'nda görüşülür³ ve 01.01.1937 tarihinde yürürlüğe girer.⁴

1936 yasası, işçinin yaşam hakkını devlet güvencesine alır, çalışma haklarını ve çıkarlarını kurumlaştırmayı kabul eder. Bunların karşılığında, işçi de, grev hakkından vazgeçmiş, sözleşme hakkını geniş ölçüde merkezi kontrole bırakmış olur. İşçinin bu hakları bırakması, daraltılmasını kabul etmesi, sermaye sahipleri için birikim güvencesi olarak görülür. Sermaye çevreleri de, bu güvence karşılığında kendilerini sıkıya sokacaklar, işçi haklarının belini eskisinden daha yüksek maliyetlerle ödeyeceklerdir. Yüksek maliyetin, yani yüksek ücretlerin sınırı ise merkezin kontrolüyle çizilecektir (Kuruç,1987, s.82). Yasanın gerekçesinde benimsenen formül iki noktaya özen gösterildiği izlenimini verecek biçimde yazılmıştır: Birincisi tüm işçilerin hayatları, hakları ve çıkarları ilk kez yasal güvenceye alınmakta, kurumlaştırılmaktadır. Bu, hem işin zorunlu ilk adımıdır, hem de ekonomik maliyettir. İkincisi, emek ile sermaye arasında uyum sağlamak bu adımı atmaya bağlıdır ve bununla tutarlı olmalıdır (Kuruç,1987, s.80).

1 Yüksek Ekonomi Meclisinin de görüşü alınarak hazırlanmış olan 1934 tarihli İş Kanunu Tasarısına ilişkin Dahiliye Vekaletinden 16.04.1934 tarihinde, Maarif vekaletinden 9.08.1934 tarihinde, Adliye Vekaletinden 4.08.1934 ve 21.08.1934 tarihlerinde, Ziraat Vekaletinden 23.09.1934 tarihinde, Milli Müdafaa Vekaletinden 20.10.1934 tarihinde, Gümrük ve Inhisar vekaletinden 21.10.1934 tarihinde, Maliye Vekaletinden 4.11.1934 tarihinde ve Hariciye Vekaletinden 8.11.1934 tarihinde gelen görüşler doğrultusunda son şekli verilmiş,tasarı Bakanlar Kurulunun 24.04.1935 tarihindeki toplantısında kabul edilmiş ve Başvekil İnönü imzasıyla 30.04.1935 tarihinde Meclise gönderilmiştir.

2 Komisyon başkanı Dr. H.Ş.Erel'dir. Komisyonun diğer üyeleri Dr. Ferit Talay, Fuat Sirmen, Türkan Baştuğ, N. Göktepe, Dr. H.V. Somyürek, Ahmet Özdamar, N. Bozatk, Ali Rıza Türel, M. Somer, Edip Ergin, R. Erten, Ahmet V. Uluçay, Dr. M. Altok, H. Oruçoğlu'dur.

3 Kanun maddeleri, 53. Maddeye kadar Genel Kurulun 3 Haziran 1936 tarihli birleşiminde, diğer maddeler ise 5 Haziran 1936 tarihli birleşiminde görüşülür. Encümene tekrar görüşülmek üzere havale edilen maddeler ise Genel Kurulun 8 Haziran 1936 tarihli birleşiminde görülür. Kanunun tamamına ilişkin oylama da 8 Haziran 1936 tarihli Genel Kurul birleşiminde yapılır. İş kanunu oylamasında, aza adedi 399, reyeye iştirak edenlerin sayısı 259, kabul edenlerin sayısı 259, reyeye iştirak etmeyenlerin sayısı 139'dur. Kanuna red oyu çıkmamıştır.

4 1935 yılı salt sanayi amelesinin 238.000 olduğu görülmektedir. 1937 yılı işçi sayısı ise 265.341 olarak görülmektedir. 265.341 işçiden 12-18 yaş arasındaki çocuk işçi sayısı 23.347, kadın işçi sayısı 50.131 ve erkek işçi sayısı 191.863'tür. Bu 265.341 işçi sayısının iller bazında dağılımına bakıldığında ise, İstanbul'da 58.135 işçi, İzmir'de 52.614 işçi, Zonguldak'ta 17.842 ve diğer illerde ise 136.570 işçi olduğu görülmektedir. (Bknz. Makal, 1999.)

1932 tasarısını geri çeviren özel kesim, 1936 yasasına karşı çıkmaz. Buna “orta şekerli” bir kabul demek daha doğrudur. Anlaşıldığına göre, özel kesim için güvence sağlanmış olması ve iş ilişkilerinin merkezden düzenlenecek yasalar ve uzlaşmalarla işleyeceği (Kuruç,1987, s.82). Kuruç’un değerlendirmesinden de anlaşılacağı üzere, devletle çalışma ilişkilerinin tarafları arasında, karşılıklı çıkar değiş tokuşuna dayanan zımnî bir takas mekanizması mevcuttur (Makal,1999, s.391). Bu bağlamda, dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda, 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu’nun bir sosyal uzlaşma belgesi olduğunu, emek-sermaye arasındaki uyumu kurumsallaştırma amacına yönelik olarak hazırlanmış olduğunu söylemek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ KANUNUN ÇIKARILMASINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

1-Sosyal Faktörler

Cumhuriyet döneminde 1936 tarihli İş Kanunu öncesinde, çalışma hayatına yönelik çeşitli hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Fakat bu düzenlemeler çalışma ilişkileri alanındaki ihtiyaçları karşılamaktan uzak olmuştur. Devlete ait sanayi kuruluşlarında çalışan işçiler görelî olarak koruyucu bir şemsiye altında çalışmışlarsa da, özel kesimde çalışanlar açısından aynı koşulların olduğu söylenemez (Makal, 1999, s.359). Bu dönemde özel kesimde çalışan işçilerin büyük bir kesiminin oldukça olumsuz koşullarda çalışmakta olduklarını söylemek mümkündür.

Türkiye’de Cumhuriyetin başlangıcından itibaren, sanayileşme bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bunun gerçekleştirilmesi için ise; sermaye, hammadde ve diğer girdiler yanında insan gücüne ihtiyaç vardır. İşgücünün eğitilerek, hem niteliğinin artırılması, hem de kalıcı, sürekli hale getirilmesi gerekmektedir. Bunların gerçekleştirilmesi ise işgücünün belirli ölçülerde korunmasını ve geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. İşçinin kendisinin ve ailesinin geçimi için gerekli olan makul bir ücret düzeyi yanında, dinlenme ve sağlık olanaklarının da sağlanması ve güvence altına alınması gerekmektedir (Makal,1999, s.360).

İşçiler için alınacak koruyucu önlemler, onların yaşama ve sağlık koşullarını düzenleyerek, hastalıkları, kazaları dolayısıyla ortaya çıkabilecek düzensizlikleri engelleyecektir. Bu durum, onların verimliliği ve üretim miktarı üzerinde olumlu yönde etkiler yapacaktır. Bu yüzden sosyal politika önlemlerinin, aynı zamanda üretimin artması amacına da hizmet eden birer araç oldukları ifade edilebilir (Makal,1997, s.285).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ve 1930 lu yıllarda devlet, zorunlu gördüğü sanayi üretimini gerçekleştirebilmek için sağlıktan, konuta, kültürden, eğlenceye kadar çok alanda düzenlemeye gidilmesi gerektiğinin farkındadır. Henüz tarımın ağırlığının sürdüğü ve modern bir sanayinin oluşmadığı ülkede, süreklilik taşıyan bir fabrika işçiliği yaratmanın kendine özgü zorlukları vardı. Kamu İktisadi Teşebbüslerinde çalışan işçilere, özel kesimde çalışanlara göre daha yüksek ücretler ödenmiş, ücret dışı geniş sosyal olanaklar sağlanmıştı (Makal,1999, s.362). Öte yandan özel kesim, ödenen ücretleri bir maliyet unsuru olarak görmekte ve kamu kesimindeki koruyucu önlemlere sıcak bakmamaktadır. Özellikle dönem

koşullarında özel kesimin sahip olduğu sermaye miktarının daha düşük olması da, sosyal yatırımların ve olanakların varlığını sınırlandırmaktadır. Bu koşullarda bu kesimde çağdaş çalışma normlarına ulaşmak daha güç görünmektedir (Weigart,1937, s.759-760).

Bu bağlamda, hem kamu kesim hem de özel kesimde çalışan işçiler için yeknesak, kaide-leri ve müeyyideleri belirlenmiş bir çalışma ilişkileri düzeni oluşturulmasının toplumsal bir ihtiyaç olduğu gözlemlenmiş ve çalışma ilişkilerinin tarafları arasında dengeyi sağlayacak bir iş kanununun Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra yürürlüğe konulması amaçlanmıştır.

2-İktisadi Faktörler

Milli iktisadın oluşturulmasında en çetin ve çapraşık sorunlar, emeğin hakları ve çalışma koşulları alanında yer alır. Burada iş, devlet ile özel kesim ilişkilerini düzenlemek, özel kesimi desteklemek veya frenlemek gibi değildir. Devlet ile özel kesim ilişkileri, şu ya da bu biçimde er geç çözüme kavuşur. Emeğin hakları ve çalışma koşulları alanına geldiğimiz zaman, konu, toplumda sınıflar dengesidir. Bu dengenin nasıl ve hangi çizgide kurulacağıdır (Kuruç,1987, s.77).

1920 li yılların koşullarında, Cumhuriyet yönetimi için ekonomide öncelikli olan şey yerli sermaye birikimidir. Birikimin eskiden olduğu gibi yabancı ellerde toplanacağı bir ekonomiye dayanarak yeni bir devlet kurulamayacağı düşünülmektedir. Ama, yeni devletin fütursuz ve dolu dizgin bir kapitalizmin yaratacağı sosyal haksızlıklar üzerine kurulamayacağı da bilinir (Kuruç,1987, s.77). Cumhuriyetin kuruluşunun hemen sonra,1920 lerde başlayan sanayi teşviklerinin işçilere olan talebi kısa sürede artırmış olduğu bilinmektedir. Böylece, yönetimin benimsediği yol, yerli sermayeyi kendine bağlı biçimde geliştirmek, fakat bunu bir sosyal hak çizgisi üzerinde tutabilmek olur (Kuruç,1987, s.77). Yönetim, işçi sayısındaki artışla birlikte çalışma ilişkilerinin hukuksal çerçevesinin çizilmesinin ehemmiyetli olduğunun farkındadır. Nitekim bu dönemde çeşitli iş kanunu tasarıları hazırlanmış ancak bu tasarılar yasalaşamamıştır.

1930'da ise ortam değişir. Milli iktisat anlayışı artık devletçiliğe göre tanımlanacaktır. Devletçi politikaların izlendiği 1930 sonrası dönemde sanayileşmedeki hızlanmayla birlikte, işgücüne özellikle de nitelikli işgücüne olan talep artar. İkinci Sanayi Planında, kamu yatırımları ile birlikte, ilave işçi ihtiyacının artacağı belirtilmiştir (Ölçen,1982, s.147). Devletçi politikalarla da, sanayileşmedeki hızlanmayla birlikte işgücüne olan talebin hızla artması, işçi sayısındaki belirgin artış, devletin çalışma ilişkileri sistemi içerisinde giderek artan bir oranda doğrudan yer alması (Ekin,1976, s.233) çalışma ilişkilerinin hukuksal çerçevesinin çizilmesini kaçınılmaz kılmıştır (Tala s, 1961, s.99). Nitekim, 1932 yılında İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey tarafından bir iş kanunu tasarısı hazırlanmış ancak söz konusu tasarısı özel kesim tarafından benimsenmediğinden yasalaşamamıştır.

1930 lu yılların ortalarında büyük devlet işletmeleri kurulmaktadır. Devlet gittikçe büyüyen bir işveren durumuna gelmektedir. Bu gelişmeler çerçevesinde, devlet sadece kamu müdahalesinin bir aracı değil, aynı zamanda en büyük işverenlerden biri haline geldiğin-

den, endüstri ilişkileri sisteminin üç aktöründen ikisinin devlet haline gelmesi (Endüstri ilişkilerinin üç aktörü vardır: “devlet, işveren ve işçi”. Devletin işveren olmasıyla endüstri ilişkilerinin üç aktörü: “devlet, devlet=işveren, işçi” olmuştur.) yeni bir çalışma düzeni kurulmasını ve genel bir iş kanunu çıkarılmasını zorunlu kılmıştır (Ekin,1976, s.233).

3-Siyasal Faktörler

Halkçılık ilkesi 1937 yılında Anayasada yer almıştır, bununla beraber 1936 tarihli İş Kanunu'nun halkçılık ilkesinin somut bir ifadesi olduğunu söylemek mümkündür. Cumhuriyet yönetimi, milli iktisadın 1933'ten sonra yeni çerçevesini çizerken, önce merkezden yürütülen ekonomik kontrolü geliştirmiştir. 1935 CHP programı bunun ilk siyasal belgesi olur (Kuruç,1987, s.85).

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'nda 13 Mayıs 1935 tarihinde Partinin yeni programı üzerine konuşan Genel Sekreter Recep Peker şunları söylemiştir: “...Türkiye’de ulusal endüstri ilerlemektedir. ....Mevcut işçilerimizin sayısı artacaktır...İşçi sınıfları, klasik işçi sınıf mücadelesi, liberal devletin her fena cereyana açık ruhunda doğup onun içinde beslenmiş bulunan ve gaye olarak onun yerine bir sınıf tahakkümü devleti kurmayı güden noktai nazarı takip eden cereyanlar, ulusal Türk devletinin değerli evlatlarından ve yurttaşlarından ibaret olan bu yeni genç Türk işçi sınıfı zehirlenmesine yön vermesin ve bu genç tabaka yurt için olduğu kadar kendileri için de felaket getiren yanlış duygularla zehirlenmesin. Onun için yeni doğan bu işçi sınıfının patronlarla münasebeti noktasını bütün Parti programının baştan aşağıya yazılışında ve anlaşılışında ruh olan ahenk, anlaşma, uyuşma haline irca ediyor. Aralarında uyuşma yolu yetmezse devletin koyacağı hakem yolu çalışmalarını önleyecektir. Programda Türkiye’de grev ve lokavt yasak edilecektir. Fakat bu yasak oluşun yanında, herhangi bir sermayedar fikrinin, kendisi kadar bu memleketin halkçılık zihniyetinden dolayı, bir evladı olan işçiyi, haksız yolda tazyik edememesini temin etmek de lazımdır.” (CHP Kurultay Tutulgası,1935, s.47).

Görünen o ki, parti programı siyasal kontrolün de esaslarını getirir. Bunların içinde milli iktisat bakımından önemli olan ikisi, işçilerin ve köylülerin Cumhuriyet rejiminin siyasal kontrol alanı içine alınmasıdır. Bunu gerçekleştirebilmek için her şeyden önce işçilere ve köylülere haklar verebilmek gerekir. Çiftçiye toprak vermek, onu rejimin dayanaklarından birisi yapmayı sağlayacak yoldur. İşçiye yaşam ve çalışma hakları sağlamak da, onu yönetimin çizgisinde tutmanın ilk adımdır. 1935 CHP Programı, işçinin ve çiftçinin bu haklarını devlet güvencesine alır. Böylece, 1936 Haziran’ında kabul edilen İş Kanunu ekonomik kontrolün siyasal kontrolle bütünleştirilmesi için atılan önemli ve somut adım olur (Kuruç,1987, s.85).

Bilsay Kuruç’un da belirttiği üzere, Cumhuriyet yönetimi, çalışan sınıfları kendi siyasal kontrol alanı içine almak ister. Bu bakımdan 1936 yılı belki geç kalınmış bir vakittir. Çünkü siyasal kontrol farklı bir iştir, ekonomik gelişmeyi bekleyemez, ayrı bir zamanlama mantığı izler. Cumhuriyet yönetiminin 1924’ten başlamak üzere yaptığı hamleler, çalışanların siyasal kontrolün ertelenmek istenmediğini göstermiştir (Kuruç,1987, s.83). Ancak işçi kitlesi bakımından önemli olan, çalışma ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik hazırlanmış iş kanunu tasarıları 1936 yılına kadar yasalasamamıştır. Belki de, işin olgunlaşması zaman almış, 1930 ların ortasına doğru hızlanacak ekonomik gelişmeyi beklemiştir (Kuruç,1987, s.83).

Siyasal rejimler dünyanın her yerinde çalışma ilişkilerinin hukuki çerçevesini doğal olarak mevcut rejimin ilkeleri doğrultusunda oluştururlar. Bu sayede çalışma ilişkilerinin tarafları rejim çizgisinde tutulurlar. 1936 tarihli İş Kanunu'nun da bu anlayışla hazırlanmış olduğunu söylemek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ KANUNUN KAPSAMI

1-Bireysel İş İlişkileri Alanındaki Düzenlemeler

1936 tarihli İş Kanunu'nda yer alan bireysel iş ilişkileri alanındaki düzenlemelerin milletlerarası normlarla uyum içinde olduğu söylenebilir (Elbir,1988, s.15). Bireysel iş ilişkileri alanındaki düzenlemeler Kanunun birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, altıncı ve yedinci bölümlerinde yer almaktadır.

Birinci bölümde; iş akdinin feshine ilişkin esaslar; ücrete ilişkin olarak işverenin ücret ödeme yükümlülüğüne esaslar getiren ve ücretin nakdi olarak, işin bitiminde derhal ve tam olarak ödenmesini temin eden koruyucu düzenlemeler ile kıdem tazminatına (Güzel,1987, s.194) dair esaslar yer almaktadır.

İkinci bölümde; çalışma süreleri düzenlenmektedir. Bu bölümde, günlük azami çalışma süresi ile fazla çalışmanın şartları, dinlenme ile gece çalışmasının şartlarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiş ve ayrıca çalışma yaşına ilişkin minimum standartlar getirilmiştir.

Üçüncü bölümde; işverenlerin işyerlerinde işçilerin sağlığını koruma ve iş emniyetini sağlamaya yönelik almaları gereken tedbirler zikredilmiş, işverenlere bu tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmiş ve ayrıca işçilerin de iş emniyetini bozucu hal ve hareketlerde bulunmama mecburiyetine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde; işçilere iş bulmanın bir kamu hizmeti olarak Devletin görevleri arasında olduğu hükme bağlanmış ve iş ve işçi bulma teşkilatının kurulması öngörülmüştür.

Altıncı bölümde; ulusal çalışma bütünlüğünün bir nizam içinde yürütülmesini sağlama amacına yönelik olarak, Devletin, iş hayatının, kanun hükümlerine ve ülke menfaatlerine göre sürdürülüp sürdürülmediğini izlemesi ve denetlemesi hususu hüküm altına alınmış ve bu uygulamanın icrası için İktisat Vekaletine bağlı, denetim memurlarından müteşekkil bir genel teşkilatın oluşturulması öngörülmüştür.

Yedinci bölümde; iş yaşamındaki iş kazaları, mesleki hastalıklar, analık, ihtiyarlık, işten ayrılma, ölüm gibi hallerde yapılacak sosyal yardımların Devlet tarafından tanziminin ve idaresinin yapılacağı hüküm altına alınmış ve bu hizmetlerin yerine getirilmesi amacına yönelik olarak İş Sigorta İdaresinin kurulması öngörülmüştür.

Yasanın bireysel iş ilişkileri alanındaki düzenlemelerinin dönemin uluslararası normlarını

aştığını söyleyen yabancı uzmanlar vardır. Bu yabancı uzmanlardan Weigert, Kanunun, işverenlerle işçiler arasında proletarya baskısı ve sınıf savaşı tehdidi olmaksızın, adil bir dengeyi garanti altına alacağını ve Türk ulusal hayatına yeni bir istikrar ögesi getireceğini belirtmiştir (Weigart,1937, s.774).

2-Toplu İş İlişkileri Alanındaki Düzenlemeler

Toplu iş ilişkileri alanındaki düzenlemeler Kanunun “ Grev ve Lokavt Yasaklığı ve İş İhtilaflarının Halli” başlıklı beşinci bölümünde yer almaktadır.

Kanun ile grev ve lokavt açık bir biçimde yasaklanmaktadır. Grev ve lokavtın yasaklığının iki farklı gerekçeye dayandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Birinci olarak, yasanın değişik bölümlerinde işçi-işveren ilişkileri düzenlendiği için, ihtilaf ve mücadelenin artık gereksiz olduğu, bu nedenle de grev ve lokavtın yasaklığının getirildiği savunulmaktadır. İkinci olarak ise yasaklığın endüstri hayatını bozmamak düşüncesine dayandırılmaya çalışıldığı görülmektedir (Makal,1999, s.401).

İş Kanunu'nda sendikaların tanınması veya yasaklanmasına dair herhangi bir düzenleme yapılmamış, bununla beraber işçi temsilciliği isimli bir sistem öngörülmüştür. Söz konusu düzenlemeye göre, işçi temsilcileri, iş yerlerinde çalışmakta olan işçi sayısı esasına göre seçileceklerdir. Temsilcilerin görevi, “tek başlı uyumsuzluk” bir diğer deyişle ayrı ayrı işçilerin kendi hak ve menfaatleri için işverenle aralarında çıkan anlaşmazlık veya “toplulukla iş uyumsuzluğu” bir diğer deyişle herhangi bir iş yerindeki genel işçi sayısının on kişiden az olmamak üzere, beşte biri kadar işçi ile işveren arasında çıkan anlaşmazlığın çözümüne yardımcı olmaktır (Makal,1999, s.402). İşçi temsilciliği kurumuna, sendikalara ait olması gereken bir takım yetkiler verilmiş ve böylece sendikaların yokluğundan doğabilecek boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

İş Kanunu'na göre, hem tek başlı uyumsuzluklar hem de toplulukla iş uyumsuzluklarında, sorunun işçi temsilcileri ile işverenlerin karşılıklı görüşmeler yapması suretiyle çözülmesi öngörülmüştür. Ancak, tek başlı iş uyumsuzluklarında sorunun işçi temsilciliği vasıtasıyla çözülememesi halinde, tarafların uzlaşmazlığa konu hususu mahkemeye götürebilecekleri hükme bağlanmıştır. Öte yandan, toplulukla iş uyumsuzluklarında sorunun işçi temsilciliği vasıtasıyla çözülememesi halinde, zorunlu tahkim öngörülmüştür.

Kanunun toplu iş ilişkileri alanındaki düzenlemelerinin dönemin uluslararası normlarına uygun olduğunu söyleyen yabancı uzmanlar mevcuttur. Bu yabancı uzmanlardan Weigert, Yasada işçi temsilciliği ve grev-lokavt konularında getirilen sistemin Türkiye'nin koşullarına uygun olduğunu savunmaktadır. Weigert, Yasada sendikaların tanınması veya yasaklanmasına dair herhangi bir düzenleme yapılmamış olmasına dair, Türkiye gibi süreklilik kazanmayan işçiliğin ağırlıklı olduğu bir yapıda, sendikalaşma eğiliminin zaten güçlü olmadığı, bu bağlamda Yasada sendikalara ilişkin bir düzenlemenin yer almamasını bir eksiklik olarak görmediğini belirtmekte ve grev –lokavtın yasaklığına dair ise de sadece varolan durumun yasallaştırılmış olduğunu ifade etmektedir (Weigart,1937, s.770-771).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ KANUNU GÖRÜŞMELERİNDE TBMM GENEL KURULUNDA İTİRAZLARA KONU MADDELER

1-Kanunun Genel Hükümler Kısımında Yer Alan İtirazlara Konu Maddeler

İncelemeye konu maddeler; Madde 1, Madde 2, Madde 3, Madde 4 ve Madde 6'tır.

İtiraza konu maddelerden ilki 1 nci Maddedir. Kanunun 1 inci Maddesi'nin son fıkrasında işyeri "*işçinin işini görmekte olduğu yer*"⁵ olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber aynı maddenin birinci ve ikinci fıkrasında işçi ile işverenin tanımları yapılırken, "...*Başka bir şahsın işyerinde veya kendi iş yerinde...*"⁶ ifadesi kullanılmıştır. Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili ise bu iki ifadenin çelişkili olduğundan bahisle söz almış ve şöyle demiştir: "...*Bundan maksat mulaka işverenin tahtı tasarrufunda olan işyeri midir, işverenin tahtı tasarrufunda olmayan işyeri bu kanundan hariç midir? Bu noktanın encümence tespit olunmasını ve zapta geçmesini rica ederim.*"⁷ Ziya Gevher Etili'nin itirazına Niğde Milletvekili M. M. Dr. Rasim Ferit Talay yanıt vermiş ve şöyle demiştir: "*İşyerinden maksat, işverenin bir iş akdi dolayısıyla hizmetine aldığı amelenin mutlak surette çalıştığı yerdir. Mesela bir gün bir müteahhit tasavvur ediniz, bir çok işler yapıyor. Muayyen bir atölyesi de var. Fakat kendisi gitmiş bir yolda inşaatı yapıyor. Biz burada yalnız tasarrufu altında bulunan yeri kastetmedik. Bunda işverenin her nerede olursa olsun o işçiyi an-gaje ettiği yer de iş yeridir. Yani yarın herhangi bir ihtilaf olup da, ben atölyemde çalışı-yordum, yol inşaatında çalıştığım yer, işyerim değildir diyemeyecek. Amelenin çalıştığı yer işyeridir.*"⁸ M. M. Dr. Rasim Ferit Talay'ın bu açıklamasından sonra 1 nci Madde re-ye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden ikincisi Madde 2'dir. Kanunun 2 nci Maddesinin (A) fıkrası: "*Bu kanunun, mahiyeti itibariyle yolunda işleyebilmesi için günde en az on işçi çalıştır-mayı icap ettiren işyerlerine ve buralarda çalışan işçilere tatbik olunur. Salahiyetlar ma-kam tarafından bu hüküm mucibince tasnif edilmiş olmak vaziyetine karşı işveren veya iş-çi tarafından vuku bulacak itirazlar İktisat Vekaletince incelenerek kesin bir karar bağla-nur.*" Hükümünü amirdir. Aynı Maddenin (C) fıkrası: "...*(A) fıkrasının tarifine uyan vasıfta olmamakla beraber mahiyetleri ve ekonomik durumları itibariyle bu kanunun herhangi bir faslının veya hükmünün kendilerine teşmili lazım gelen işler bir nizamname ile tespit olunur.*"⁹ Hükümünü amirdir.

5 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:V, İctima:1, Cilt:12, 1.6.1936-31.7.1936, TMBB Matbaası, Ankara, 1936, s.26.

6 TBMM ZC, Cilt 12, s.26.

7 TBMM ZC, Cilt 12, s.26.

8 TBMM ZC, Cilt 12, s.26.

9 TBMM ZC, Cilt 12, s.26.

Söz konusu Madde okunduktan sonra Manisa Milletvekili Refik İnce söz almış ve şöyle demiştir: “*Encümenen bir şey rica edeceğim. Bu kanunun içerisinde nizamname çok geçiyor. C fıkrasında son satırda ‘kendilerine teşmili lazım gelen işler bir nizamname ile tespit olunur.’ denilmektedir. Bundan bu işler için bir nizamname yapılacağı manası çıkıyor....*”¹⁰ Niğde Milletvekili Dr. Rasim Ferid Talay cevap vermiş ve şöyle demiştir: “*Hakkikaten bu kanun bir çok nizamnameleri derpiş ediyor ve bu nizamnameleri yapmadıkça, kanunun tatbikatını maddelerle temin etmek imkan haricindedir. Binaenaleyh icap ettiği yerlerde, hangi maddeye ve hangi işe taalluk ediyorsa, ona dair nizamnameler yapılacağını tasrih etmeği encümen de esas itibarıyla kabul etmiştir.*”¹¹

Dr. Rasim Ferid Talay’ın nizamnamelerin tanzimine dair bu açıklamasından sonra Antalya Milletvekili Rasih Kaplan, işbu kanun maddesinin tatbiki dışında kalacak işlerin izah edilmesini ve bu izahın da zapta geçmesini istemiştir. Rasih Kaplan’ın talebine karşılık maksadıyla Dr. Rasim Ferid Talay söz almış ve şöyle demiştir: “*....Zirai işçilere ve zirai işlere ait hiçbir hüküm bu kanuna girmemektedir. Bunun gibi deniz işçilerine ve hava işçilerine ait hükümler de bunun haricinde kalmıştır. Çünkü bunu da İktisat Vekaleti ayrıca bir kanunla getirecektir.*”

Dr. Rasim Ferid Talay’ın nizamnamelerin tanzimine dair açıklaması ile işbu kanun maddesinin tatbiki dışında kalacak işleri izahından tatmin olmayan Manisa Milletvekili Refik İnce söz almış ve şöyle demiştir: “*....İş Kanununun herhangi bir fıkrasının bir maddesi için bir nizamname, filan faslı için bir nizamname çıkartmaktan ziyade, umumi bir nizamname yapalım, buna, iş kanunu nizamnamesi diyelim....Bir sual daha rica edeceğim arkadaşlardan. Ticareti bahriye kanunu mucibince göl ve nehirlerde nakliyat icrası, denizde vuku bulan nakliyat gibi telakki olunur. (Ç) fıkrasında deniz işleri ile iştiğalin bu kanun hükümünden hariç olduğu söylenmesine mukabil, 3 ncü Maddenin (I) fıkrasında ‘Göl ve nehirlerde insan ve eşya, hayvanat nakli işlerini’ bu kanun hükmüne tevfiğ etmişlerdir.¹² Binaenaleyh iki fıkra arasında ihtilaf var mıdır, yok mudur diyorum.*”¹³ Refik İnce’nin bu sözleri üzerine Konya Milletvekili Ali Rıza Türel söz almış ve şunları söylemiştir: “*....Bu kanun ileride maddeler geldikçe görülecektir, birçok işlerin nasıl yapılacağıнын tayinini nizamnameye bırakmaktadır. Buna zaruret vardır. ....Çünkü her biri hakkında nizamname çıkacak denen işler, kanun içinde hususi mahiyeti haiz olan işlerdir....Kanunda müddetli nizamnameler vardır, bir de hükümetin lüzum gördükçe çıkaracağı nizamnameler vardır.*”¹⁴

Ali Rıza Türel’in, Refik İnce’nin önerdiği şekilde kanuna dair tek bir nizamname çıkarmasının kanunun tatbiki açısından yerinde olmadığını belirtmesi üzerine Refik İnce tekrar söz almış ve şöyle demiştir: “*....Bu Kanunun ifadesine göre her hadise için bir nizamname istiyorsunuz. Ben de diyorum ki, bir nizamname yapalım, fakat orada fasıl, fasıl ayıralım, görebildiklerimizden maadasını tatbikattan sonra öğrenirsek onları da sonra ilave edelim. Müteaddid nizamname yapıldığı takdirde iş kanununun 1 numaralı nizamnamesi, 5 numaralı nizamnamesi belki 50 numaralı nizamnamesi olabilir. Onun için bir nizamname bunla*

10 TBMM ZC, Cilt 12, s.27.

11 TBMM ZC, Cilt 12, s.27.

12 İş Kanununun 3 üncü Maddesinin (I) fıkrasında, “göl ve nehirlerde insan veya eşya ve hayvanat nakli işleri” kanun kapsamına giren işler arasında sayılmıştır.

13 TBMM ZC, Cilt 12, s.27.

14 TBMM ZC, Cilt 12, s.27.

rın hepsini ihtiva edebilir."¹⁵ Konya Milletvekili Ali Rıza Türel tekrar söz almış ve şöyle demiştir: "Bu kanun içinde öyle hükümler vardır ki bunlara ait nizamnamelerin kısa bir zamanda çıkması zaruridir....Uzun zamana mütevakıf nizamnameler çıkıncaya kadar müstacel işler ne suretle görülecektir? Binaenaleyh bu işlerin her biri hakkında ayrı ayrı nizamname yapmak bu kanunun mahiyeti ve hususiyetinin bir icabıdır."¹⁶

Söz konusu maddenin görüşmelerinde nizamname hususu üzerine karşılıklı konuşmalar yapılmış ve daha sonra Maddenin (A) fıkrasında yapılan; "Bu kanunun, mahiyeti itibariyle yolunda işleyebilmesi için günde en az on işçi çalıştırmayı icap ettiren işyerlerine ve buralarda çalışan işçilere tatbik olunur. Salahiyettar makam tarafından bu hüküm mucibince tasnif edilmiş olmak vaziyetine karşı işveren veya işçi tarafından vuku bulacak itirazlar İktisat Vekaletince incelenerek kesin bir karar bağlanır."¹⁷ düzenlemeye dair itirazlar yapılmıştır. Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz, "Bu kanunun, mahiyeti itibariyle yolunda işleyebilmesi için günde en az on işçi çalıştırmayı icap ettiren işyerlerine..."¹⁸ ifadesinin düzeltilmesi gerektiğini belirtmiş ve böyle bir ifadenin kanun lisanına uygun olmadığını altını çizmiştir.

Raif Karadeniz'in itirazı üzerine Niğde Milletvekili Dr. Rasim Ferid Talay söz almış ve şöyle konuşmuştur: "Bu Maddeden maksat şudur: Bir iş vardır ki, o işin yapıldığı yerde 10 işçi çalıştırma icap eder. Binaenaleyh işveren, bu kanunun hükümlerinden kendini hariç tutmak için 10 kişi çalıştırmak icap ederken sekiz kişi çalıştırır ve bu kanun hükmünden hariç kalmak ister. Bu sebeple bu iş kanununu takip eden salahiyattar makamlar böyle bir yere gittiği zaman diyeceklerdir ki senin bu yerin 15 ameleli çalıştırmaya mütehammidir. Sekiz amele ile bunu idare edemeyeceksin. Hüküm bunun için konulmuştur."¹⁹ Bunun üzerine Trabzon Milletvekili Rasim Karadeniz Dr. Rasim Ferid Talay'ın cevabını tatmin edici bulmadığını belirtmiştir. Rasim Kareniz ile aynı düşüncüyü paylaşan Manisa Milletvekili Refik İnce de kendisinin maddeyi Dr. Rasim Ferid Talay gibi yorumlamadığını altını çizmiştir. Konya Milletvekili Ali Rıza Türel söz almış ve Dr. Rasim Ferid Talay'ın konuşmasını destekler mahiyette bir konuşma yapmıştır. Genel Kurul salonunda sesler yükselmiştir.

Dr. Rasim Ferid Talay ve Ali Rıza Türel'in açıklamaları ile tatmin olmayan Manisa Milletvekili Refik İnce söz almış ve şunları söylemiştir: "....Bu kanun mahiyeti itibariyle yolunda işleyebilmesi için günde en az 10 işçi çalıştırmayı icap ettiren iş yerlerine ve buralarda çalışan işçilere tatbik edilir. Bir iş sahibi var, makinesini kurmuş. İşlemeye başlamış. Amelesini kullanıyor. Ameleyi kullanacağı saati tespit ediyor. Amelenin teneffüs saatleri belli. ....Şimdi kalkıp da sen 10 kişi kullanacaksın, 9 kullanamazsın, 15 kullanamazsın demek ahengi bozar..."²⁰ Dr. Rasim Ferid Talay tekrar söz almış ve şöyle demiştir: "Bu kanun 10 kişinin çalıştığı işyerlerinde tatbik edilir. Mesele budur. Fakat bazı yerlerde bu kanunun dairesinden hariç kalmak için 8'e indirmeye kalkarlarsa Hükümet bu 8 kişinin yerini de iş yeri sayacaktır."²¹ Dr. Rasim Ferid Talay'ın bu sözleri üzerine Genel Kurul Salonunda gürültü kopmuştur.

15 TBMM ZC, Cilt 12, s.28.

16 TBMM ZC, Cilt 12, s.28.

17 TBMM ZC, Cilt 12, s.26.

18 TBMM ZC, Cilt 12, s.28.

19 TBMM ZC, Cilt 12, s.28.

20 TBMM ZC, Cilt 12, s.28.

21 TBMM ZC, Cilt 12, s.28.

Genel Kurul Salonundaki gürültüler devam ederken Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Us söz almış ve şunları söylemiştir: “...Bir makine kurdum. Baskı makinesi. Buna bir makinist lazım, bir de kağıt verici, bir de yamak lazım. Çalışan bir makinenin normal olarak çalışması için bu 3 kişi lazımdır. Fakat patron isterse bir gün yalnız bir makinesi ile idarenin yolunu buldum diyebilir. Halbuki kurulan makine behemehal 3 kişiye lüzum gösteriyor. Fakat patron kanunun şümülünden çıkmak için verdiği amele listesinde bunu iki olarak göstermiş olsa, oradaki 10 adedi 9’a düşmüş olur ve kanunun haricinde kalır. ....Halbuki dediğim gibi, mahiyeti itibarıyla makine 10 kişi ile çalışmak vaziyetindedir. Bu kanunun bu hükmünü bu müessese hakkında tatbik etmek için, bu maddeye ihtiyaç vardır. Madde yerindedir ve yazılışı da doğrudur.”²² Hakkı Tarık Us’un, Dr. Rasim Ferid Talay’ın açıklamasını destekler mahiyetteki izahatı üzerine Manisa Milletvekili Hikmet Bayur söz almıştır.

Hikmet Bayur şöyle demiştir: “Encümenin izahatından öyle anlıyorum ki bir adam 9 kişi ile iş gördürürse, Hükümet, hayır bu iş 10 kişiliktir, bunu 9 kişiye gördüremezsin diye mani olacaktır. Bu ise çok suistimallere yol açabilir. Benim korktuğum budur. Arz ettiğim gibi 9 kişi ile işlemesine müsaade etmeyiz, behemehal 10 kişi olacaktır gibi bir kayıt tehlikesi vardır. Bir işte 20 mi, 30 kişi mi çalışmak icap eder, bu anlaşılabilir. Fakat 9 mu, 10 mu, 8 mi, 11 mi çalışmak lazım bunun anlaşılması biraz güçtür. Çalışkan 9 kişi tembel 11 kişinin işini görür....”²³ Hikmet Bayur’un bu sözleri üzerine Konya Milletvekili Ali Rıza Türel söz almış ve şunları söylemiştir: “Arkadaşlarımın beyanatından öyle anlıyorum ki, sanki bu kanun bir taraf için bütün mükellefiyetleri, bütün külfetleri yükleyen diğer taraf için de mahzû nimet olan bir kanundur. Halbuki Refik İnce arkadaşımın, kanunun heyeti umumiyesi hakkındaki vaki beyanatında söyledikleri gibi, bu kanun bir muvazene temin eden, çalışanla iş sahibine ve Devletle müştereken, bu memleketin iktisadi kalkınması ve memleket sanayi hayatını elbirliği ile ileri götürmek imkanlarını temin eden bir kanundur....Hakkı Tarık arkadaşım çok iyi izah buyurdular, bu arbitrer bir şey değildir, tek bir adam bir takım hususi mezihetlere sahiptir de bu işi 8 kişi ile görebilir diye bir adamın gördüğü işi ve bulunduğu işler bu kanunun şümülü haricinde çıkacak demek değildir, bu işin mahiyeti icabı, iyi işleyebilmesi için konulması lazım gelen amele miktarlarını, objektif olarak, bir miktarla tespit etmekle mükellef olacaktır.”²⁴

Ali Rıza Türel’in sözlerinden sonra Eskişehir Milletvekili Emin Sazak söz almış ve şunları söylemiştir: “Böyle iş hacmine, iş vaziyetine göre işçinin tayinini ta İktisat Vekaletine kadar getirmek, bu memlekette bütün işleri topal eder. Bizde amele deyince, müstakil amele diye bir sınıf yoktur. Amelenin yüzde doksanı çiftçidir. Bir aylık bir işi beş amele götürür alır, on beş amelenin yapacağı bir işi kendisi yapar. Öyle tertipler yapar ki iki kazma dört küreğin yapacağı işi, bir kazma bir kürekle yaparlar, ona göre ücret alırlar. Üçü yapıp da yirmişer kuruş alacağına, bir yapar altmış kuruş alır. Arkadaşlar bunun misalini gördük. Merhum Yusuf Akçura arkadaşımız bu kanunla uğraştı uğraştı yine gerisin geriye döndü. ....Hepimiz suya sabuna dokunmadan ahençe doğru götüreceğ iş istiyoruz.”²⁵ Emin Sazak’tan sonra Afyonkarahisar Milletvekili Cemal Akçın söz almış ve maddenin tatbikinin

22 TBMM ZC, Cilt 12, s.29.

23 TBMM ZC, Cilt 12, s.29.

24 TBMM ZC, Cilt 12, s.29.

25 TBMM ZC, Cilt 12, s.29.

anlaşılmadığını belirterek şöyle demiştir: “...*Makine devrindeyiz. 300 bin liralık müessesese. Misal benim bir fabrikam vardır, 300 bin liradır. Ama bu otomatiktir, çuvalları falan kendisi şey eder. Bu kanun çıkmadan evvel 15 amele ile yapıyordum. Bu kanun çıktıktan sonra bu işi 8 amele ile yapabilirim. Binaenaleyh benim müessesem işyeri midir? Bu kanun tatbik olunacak mıdır? İyice anlaşılın.*”²⁶

Cemal Akçın’ın sözlerinden sonra söz konusu maddeye dair, işçi sayısının kesinleştirilmesi hususuna ilişkin olarak Yozgat Milletvekili Sırrı İçöz tarafından, iş kanununa ilişkin olarak tek bir nizamnamenin çıkartılması hususunda Manisa Milletvekili Refik İnce tarafından ve iş kanunun işveren bir işçi kullanması halinde de uygulanabilmesi hususunda Manisa Milletvekili Hikmet Bayur tarafından Meclis Başkanlığına birer takrir verilmiş, ancak her üç takrir de reddedilmiştir. Daha sonra söz konusu 2 nci Maddenin tashihi için encümene gönderilmesi hususunda karar kılınmıştır. 3.6.1936 tarihli Genel Kurul birleşiminde tashih için encümene gönderilen 2 nci Madde, 8.6.1936 tarihindeki birleşimde kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden üçüncüsü Madde 3’tür. Kanunun 3 üncü Maddesinde kanun kapsamı içerisinde yer alan işler sayılmıştır. Söz konusu maddenin (D) fıkrasında yer alan “...*demiryolu, tünel, köprü...yapılması ve tamiri,....bataklık kurutma işleri*”²⁷ ifadesine Eskişehir Milletvekili Emin Sazak itiraz etmiş ve şunları söylemiştir: “*Bu kanunda çiftçilik işi hariç bırakıldığı halde bataklıkları kurutma işi buraya girmiştir. Halbuki bu işleri daima devlet bütçesinden para vererek yapacak değiliz.*”²⁸ Halk kendisi çalışacak ve işin mühim kısmını kendisi görecektir. Bu işler arasında şimendiferin girmesine hayret ediyorum. Mesela Haydarpaşadan bir lokomotif kalktı. Saat sekizde bir köprüye geldi ve bir kazaya uğradı.²⁹ Burada 25 kişi çalışacak, o köprüyü yapacaktır. Bunu da mı buraya ithal edeceğiz? Milli müdafaa işinde 18 saat 24 saat de çalıştırılabilir. Bu memleketin hayati işidir. Bunun hesabı yoktur.”³⁰ Emin Sazak’ın bu sözleri üzerine, Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili bir şey anlamadığını belirtmiş ve Emin Sazak’tan izahat istemiştir.

İstanbul Milletvekili Yaşar Yazıcı ise Emin Sazak’ın sözlerinin başka maddelerle ilgili olduğunu hatırlatmıştır. Bu kez Emin Sazak şunları söylemiştir: “*O maddeleri de gördüm. Şimendifer inşaatı var. Tünel kazılır, köprü kurulur. Bir köprü kurulurken öyle bir vaziyet hasıl olur ki, beş saat fazla çalışıp onu, o heyelanı kapatmazsa ertesi gün devletin başına 10 bin liralık iş açar. Bu kanunu olduğu gibi kabul edersek devletin başına büyük işler açarız. Bizim memleketimizde amele diye ayrılmış bir sınıf yoktur. Nihayet köylüdür. Bu da 9 ayını köyünde geçirir, üç ay da gelir, burada çalışır. ....Ben bu kanun çıkmasını demiyorum. Fakat bunun içinden şimendiferleri, müdafaa fabrikalarını ve bataklık işlerinde çalışanları çıkarınız. Ondan ötesi için ne yaparsanız yapınız.*”³¹ Emin Sazak’ın bu sözleri üzerine Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili şöyle konuşmuştur: “*Emin arkadaşım sabit fikirle hep aynı şeyleri söylüyor. Maddenin içinde ne milli müdafaa ne de şimendifer ne de kuraklık işleri vardır. Bunlar beşinci maddede geçecektir. Emin arkadaşım, beş*

26 TBMM ZC, Cilt 12, s.30.

27 TBMM ZC, Cilt 12, s.30.

28 Meclis Genel Kurul salonunda “öyle değil” sesleri yükselir.

29 Meclis Genel Kurul salonunda “Allah esirgesin” sesleri yükselir.

30 TBMM ZC, Cilt 12, s.31.

31 TBMM ZC, Cilt 12, s.31.

saatlik işi üç saatte yaptırılm diyor. Zaten bütün uğraştıklarımız bunun içindedir. Kanunun ruhu budur. Biz bununla mücadele etmek istiyoruz.”³² Ziya Gevher Etili'nin bu beyanı üzerine 3 üncü Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden dördüncüsü Madde 4'tür. İş Kanununun 4 üncü maddesinde, 3 üncü Maddede sayılmış işler arasında yer almayan ancak kanunda zikredilmemekle birlikte kanun kapsamında kabul edilmesi gereken işlerin İktisat Vekaletince tayin edileceği hüküm altına alınmıştır. Manisa Milletvekili Refik İnce bu maddeye itiraz etmiş ve itirazını şu şekilde ifade etmiştir: “.....Eskiden nizamname ile verilen salahiyyet , bu 4 üncü maddede tekrar ediliyor. Bendenizce bu maddeye lüzum yoktur.”³³ Refik İnce'nin bu sözleri üzerine Konya Milletvekili Ali Rıza Türel şöyle demiştir: “İnce arkadaş bu ikinci madde üzerinde geçen uzun müzakerelere rağmen bu maddeyi hala anlamamış görünüyorlar. İkinci madde mahiyetleri icabı olarak 9 işçi ile bitecek bir işi 10 veya daha fazla işçilere gördürmeye kalkarsa yine bu kanun hükmüne gireceği gibi 10 işçinin göreceği işi daha az işçiye gördürürse yine bu kanun hükmüne girer. Bu kanun hükümlerine girmesi icap eden iş yerlerini, İktisat Vekaletinin teklifi ile çıkacak bir nizamname tayin eder. ....Şimdi mevzu bahis olan madde, sanayi işlerinin ne olduğunu tayin eden bir maddedir. ....Yani bu iki madde arasında bir alaka yoktur.”³⁴

Ali Rıza Türel'in bu açıklaması üzerine Manisa Milletvekili Refik İnce iddiasını yinelemiş, bu kez Ali Rıza Türel tekrar söz almış ve 2 nci Madde ile 4 üncü Maddenin birbiriyle ilgili olmadığını altını çizmiştir. Refik İnce ise Ali Rıza Türel'in ikinci izahatı üzerine farkı anlamış olduğunu belirtmiştir. Daha sonra 4 üncü Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden beşincisi Madde 6'dır. Kanununun 6 ncı Maddesi: “Bu kanunda zikrolunan ihbar veya tebliğlerin alakadar kimseye imza mukabilinde yapılması şarttır.”³⁵ Hükümünü amirdir. Söz konusu madde okunduktan sonra Manisa Milletvekili Refik İnce maddeye itiraz etmiş ve itirazını şu sözlerle ifade etmiştir: “İmza atamayanlar hakkında ahkâmı umumiyemiz vardır. Bu adamlar imza edemeyecek kadar cahildir. Binaenaleyh imza veya mühür denmesi lazımdır. Çıkan yeni kanun mucibince mührün dahi noterden tasdik edilmesi lazımdır.”³⁶ Maddeyle ilgili Giresun Milletvekili Hakkı Tark Us da söz almış ve şöyle demiştir: “Bu tebliğ işinde hukuk usulü muhakemeleri kanunun tebliğ ahkâmını örnek olarak almak ve bu yolu ihtiyar etmek elimizde idi, işveren ortada yoksa ne yapılacak? Bu hususta ahkâmı umumiyeye uymak zannederim daha salim bir yoldur.”³⁷ Dr. Rasim Ferid Talay ise encümen namına şöyle cevap vermiştir: “Bu muamelata ait tebliğ meselesidir. İşveren yoksa vekil oradadır. Tebliğ ona yapılır.”³⁸

Dr. Rasim Ferid Talay'ın bu sözleri üzerine Manisa Milletvekili Refik İnce tekrar söz almış ve şöyle demiştir: “İhbar veya tebliğ denince, sureti mahsusada aklımıza gelen şudur.

32 TBMM ZC, Cilt 12, s.31.

33 TBMM ZC, Cilt 12, s.31.

34 TBMM ZC, Cilt 12, s.32.

35 TBMM ZC, Cilt 12, s.32.

36 TBMM ZC, Cilt 12, s.32.

37 TBMM ZC, Cilt 12, s.32.

38 TBMM ZC, Cilt 12, s.32.

Bir işveren vazifesinden ayrılan işçiye karşı ihbarda bulunacaktır. Veyahut işçi gündeliğini vermeyen işverene karşı ihbarda bulunacaktır veyahut iki tarafın birbirine karşı açmış olduğu dava evrakı tebliğ olunacaktır. Gerek tebliğ ve gerek ihbar gibi mutlak alakatlının kulaklarına gimesi lazım gelen işlerin usul ve merasimi vardır. Binaenaleyh herhangi Ahmet'e ait, Mehmet'e ait bir işin mutlaka Mehmet tarafından imza edilmiş olması keyfiyeti şartı azamıdır. Buna riayet edilmediği takdirde usulen bütün muamele sıfırdır. Bu noktai nazardandır ki ben ihbarların alakalılarına tebliği lazımdır derim. Alakalı yoksa Hakkı Tarık arkadaşımız gayet iyi bir teklifte bulundular. Onun tensip buyurulmasını rica edeceğim.....Hukuk muhakemeleri usulü ahkâmı dairesinde tebliğ yapılması şarttır.”³⁹

Niğde Milletvekili Dr. Rasim Ferid Talay, Refik İnce'nin bu sözleri üzerine şu cevabı konuşmayı yapmıştır: “...mesela işçinin sıhhatini koruması için yapılması lazım gelecek bir takım işler vardır. Bunları tebliğ için hiç güçlük yoktur. Alakadar işçi ise iş başındadır. İşverense mutlaka işçinin yanındadır.”⁴⁰ Dr. Rasim Ferid Talay'ın açıklamasından sonra Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Us şöyle demiştir: “*Bulunur da almaz. Bunun için bir takdir takdim edeceğim.*”⁴¹ Hakkı Tarık Us'un, ihbar ve tebliğlerin ilgililere hukuk usulü muhakemeleri hükümlerine göre yapılmasına dair takriri Meclis Başkanlığına sunmuştur. Söz konusu takrir reye sunulmuş, kabul edilmiş ve madde takrirle birlikte encümenine geri verilmiştir. 3.6.1936 tarihli Genel Kurul birleşiminde tashih için encümenine gönderilen 6 ncı Madde, 8.6.1936 tarihindeki birleşimde kabul edilmiştir.

2-Bireysel İş İlişkileri Alanında İtirazlara Konu Maddeler

İncelemeye konu maddeler; Madde 11, Madde 23, Madde 27, Madde 39, Madde 48, Madde 56, Madde 59, Madde 61, Madde 63, Madde 64 ve Madde 107'dir.

İtiraza konu maddelerden ilki Madde 11'dir. Kanunun 11 inci Maddesinin birinci fıkrasında takım mukavelesi tanımlanmaktadır. Söz konusu maddede takım mukavelesi, “*bir işverenle müteaddid işçilerden mürekkep bir takım arasında takım başı olan işçi ile işçiler arasında akdedilen mukavele*”⁴² olarak tanımlanmış, ancak Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevüktekin “ *takım başı*” ifadesine itiraz etmiş ve itirazını şu şekilde dile getirmiştir: “*Takım başı tabiri, askerî bir dereceyi ifade eder. Kanunu vardır ve halen yaşıyor. Gümrük muhafaza alaylarında da bu tabir vardır. Binaenaleyh başka bir tabir bulunsun.*”⁴³ General Kazım Sevüktekin'in bu itirazı üzerine Genel Kurul salonunda “ *takım başı*” ifadesi yerine “*postabaşı*” ifadesinin kullanılmasını isteyenler seslerini yükseltmişlerdir.

“Postabaşı” sesleri arasında Niğde Milletvekili Dr. Rasim Ferid Talay, General Kazım Sevüktekin'in sözlerine cevap olarak şunları söylemiştir: “*Böyle bir iltibas mevzu bahis değildir. Fakat arzı ederseniz takım kılavuzu diyelim.*”⁴⁴ Dr. Rasim Ferid Talay önerisini beyan ederken “postabaşı” sesleri salonda susmamıştır. Bu sesler arasında Konya Milletvekili Ali Rıza Türel söz almış ve şöyle demiştir: “*Bu madde, fabrika içinde amele iş görürken bunların başında bulunan adamları kastetmiyor. Takım başı tabiri, bir iktisadi ve sı-*

39 TBMM ZC, Cilt 12, s.33.

40 TBMM ZC, Cilt 12, s.33.

41 TBMM ZC, Cilt 12, s.33.

42 TBMM ZC, Cilt 12, s.34.

43 TBMM ZC, Cilt 12, s.34.

44 TBMM ZC, Cilt 12, s.34.

nai teşebbüse iş bulan kılavuzları kastediyor. Hariçten adam buluyor, işverenle mukavele yapıyor. Bu adamlar, o zavallıları istismar ediyorlar. Buna mani olmak için o kayıt konulmuştur. Takım başı adam getiren kimse demektir. Bu itibarla isterseniz kılavuz diyelim.”⁴⁵ Takım başı tabiri yerine takım kılavuzu tabiri kullanılarak 11 inci Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden ikincisi Madde 23'tür. Kanunun 23 üncü Maddesinin birinci fıkrası: “İşçi ücretlerinin ayda otuz liraya kadar olanının haciz veya başkasına devir ve temlikli caiz değildir.”⁴⁶ Hükümünü amirdir. Söz konusu hükme Muğla Milletvekili Hüsni Kitapçı itiraz etmiş ve itirazını şu şekilde dile getirmiştir: “Bu madde ile bir hüküm konuyor. Bunda işçilerin alacağı ücret eğer ayda 30 liraya kadar ise borç için haczedilmeyecektir. Bendeniz bu madde hükmünü Türkün ruhuna ve karakterine uygun bulmuyorum. Hiçbir Türk başkasının sırtından geçinemez. Bilhassa boğazından geçen şeyin kendi alın teri ile kazanılmış bir mal olmasını ister. ....Sonra işçinin menfaatine olarak konan bu hüküm, korkarım ki işçinin aleyhine neticeler vermesin. Çünkü hep biliriz ki bu kadar az para ile geçinmeye imkan yoktur. Binaenaleyh her gün türlü türlü ihtiyaçlarla karşılaşan bu arkadaşlar, bu vatandaşlar onun bunun kredisi ile az çok geçinmek mecburiyetindedirler. Onlar kredi açacak kimseleri, haklarını temin edecek bütün müeyyidattan mahrum edersek bittabi kredi kesilecek, şu halde işçinin aleyhine netice vermiş olacak....Haciz fıkrasının kaldırılması muvafıktır kanaatindeyim.”⁴⁷

Hüsni Kitapçı'nın bu sözleri üzerine Konya Milletvekili Ali Rıza Türel söz almış ve şunları söylemiştir: “...Bu hükümler bugün bütün Avrupa kanunlarında kabul edilmiştir, hatta o kadar ki mesela Fransa Kanununda bu 30 lira tahdidi dahi binlerce franga çıkarılmış ve ondan sonraki ücretinin ancak haczedilebileceği esası kabul edilmiştir. Bundan maksat şudur: Bir adam için minimum ekzistans dedikleri asgari hayat lazımdır. Bu cemiyet içinde yaşayan bir insan çalışsa da, çalışmasa da yaşamak mecburiyetindedir. Cemiyet onu yaşatmakla mükelleftir. 30 lira, asgari hayat yaşama ve geçinme vasıtasıdır. Bunu da kesecek olursak o adam ölür. Eğer bugünkü liberal sistemin tahrip edici vaziyetini göz önüne alırsak işçinin vaziyetine bakmadan o parayı da haczederler ve alırlar. Onun içindir ki bu kanunun esası muvazenesi bozuk olan yerleri düzelterek say ile sermaye arasında muvazene tesis etmek ve icap eden yerlerde işçiyi devlet kanunlarıyla himaye etmektir. Binaenaleyh bu gibi hükümler bu kanunda asla çıkarılmayacak ana hükümlerdir. Ben şahsen bu hükümlere iltihak etmekle beraber bu miktarı, 30 lira haddi daha az bulanlardadır.”⁴⁸ Ali Rıza Türel'in bu sözlerinden sonra 23 üncü Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden üçüncüsü Madde 27'dir. Kanunun 27 nci Maddesi ile işçilere veya bunların ailelerine yiyecek, içecek, giyecek ve yakacak gibi zaruri ihtiyaçlara ait maddeleri satmak üzere, İktisat Vekaletinin iznine bağlı olarak “ekonomolar” açılması öngörülmüş ve ekonomo açılmasına dair şartlar sıralanarak hüküm altına alınmıştır. Bu şartlar arasında, işçilerin ekonomolardan alışverişe zorlanmamaları, ekonomolarda satılacak zaruri ihtiyaç maddelerinin cinslerinin, vasıflarının ve satış fiyat ve tarzlarının İktisat Vekaletince tayin edileceği vb. yer almaktadır. Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevik

45 TBMM ZC, Cilt 12, s.34.

46 TBMM ZC, Cilt 12, s.37.

47 TBMM ZC, Cilt 12, s.37.

48 TBMM ZC, Cilt 12, s.37.

tekin, söz konusu maddeye ilişkin olarak “ekonomo” tabirinin kullanılmasına itiraz etmiş ve itirazını şu şekilde dile getirmiştir: “*Bu ekonomo tabiri bize yabancı geliyor. Bildiğimiz kantin kelimesini niçin kullanmamışlar?*”⁴⁹

General Kazım Sevüktekin’in “ekonomo” ifadesi yerine “kantin” ifadesinin kullanılmasına dair önerisi üzerine, Niğde Milletvekili Dr. Rasim Ferid Talay şöyle demiştir: “...*Ekonomo yerine kantin de denilebilirse de beynelmînel teamül olduğu için ekonomo diye yazılmıştır.*”⁵⁰ Antalya Milletvekili Rasih Kaplan ise, ekonomo ifadesinin nerde kullanıldığını sormuştur. Rasih Kaplan’ın bu sorusuna cevap vermek üzere Kastamonu Milletvekili Şerif İlden söz almış ve şunları söylemiştir: “*Ekonomo ile kantin arasında fark vardır. Müteahhidin deposunda işçilere verilecek bir çok erzak vardır. Müteahhid getirip işçilere verir ve işçinin defterine kaydeder. Katibile vesaire ile beraber ekonomadır. Kantin, işçilerin toplanıp, yiyip içecekleri yerdir. Onun için ekonomo ve kantin dense daha iyi olur. Bu suretle İktisat Vekaleti kantinleri de murakebe eder.*”⁵¹ Dr. Rasim Ferid Talay, akntin ifadesini maddeye eklemeye gerek olmadığını belirtmiş, 27 nci Maddeye reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden dördüncüsü Madde 39’dur. Kanunun 39 uncu Maddesinin ikinci fıkrasında, Milli Müdafaa Vekaletine bağlı işyerlerinde fazla çalıştırılan işçilere, fazla çalıştıkları saatler için kanuni çalışma müddetine ait ücretin her saatine karşılık gelen miktar oranında fazla ücret olarak verilmesi hüküm altına alınmıştır. Bu hükme Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevüktekin itiraz etmiş ve itirazını şu şekilde dile getirmiştir: “*Burada Milli Müdafaa Vekaletine bir seferberliğe hazırlık veya seferberlik için fazla mesaiye müsaade edildi. Fabrikaları fazla çalıştıracaklar ve amelenin yevmiesini o nisbette verecekler. 100.000 bomba, fişek, ayakkabı, çamaşır, fabrikalara yaptırılıyor. Şimdi bu fabrikalar Milli Müdafaa hesabına çalıştırları için yüksek ücrete tabi midir, değil midir?*”⁵²

General Kazım Sevüktekin, konuşmasını tamamladıktan sonra, milli müdafaa hesabına çalışan özel işyerlerinde de işçilere yüksek orandan fazla mesai ücreti verilmemesini teminen bir diğer deyişle özel fabrikalarda çalışan işçilere de Milli Müdafaa Vekaletine bağlı yerlerde çalışan işçilere verilen oranda fazla mesai ücreti verilmesine yönelik Meclis Başkanlığına bir takrir sunar. Bunun üzerine Encümen adına Erzurum Milletvekili N. Fuad Sirmen söz almış ve şöyle demiştir: “...*Seferberliğe hazırlık zamanında veyahut seferberlik esnasında Heyeti Vekile kararıyla işçilerin kanunen tespit edilen müddet haricinde fazla çalışmaları için bir kayıt koyduk. İşçi, iş saatinden fazla çalıştığı zaman, kendisine fazla çalıştığı saatler için ücret verilir. Bundan Milli Müdafaa müesseseleriyle askeri ihtiyacı temin edici müesseseleri ayrı tuttuk. Milli Müdafaaaya bağlı müesseselerin işçileri memlekete yaptığı işlerden dolayı bir kar temin etmemektedir. Yalnız günlük işçi ücretinin günlük saate taksiminden husule gelecek miktarı, beher saat başına fazla çalıştığı müddet için vereceğiz. Diğerlerine 37 inci Madde hükmü tatbik edilir. O hüküm %25 den %50’ye kadar fazlalık demektir. Bunu işçiye verdirmek lazımdır. Çünkü hususi fabrikaları sahipleri Milli Müdafaaaya bu şekilde malzeme tedarik ederken onu devlete satacaklardır. Ve bundan kar elde edeceklerdir. O kardan amelenin fazla çalıştığı mesai saati için bir hisseye sahip olması kadar tabii bir şey yoktur. Esasen bu hususta Ordu dairesi reisi ile de mutabık kaldık. Encümenin istinat ettiği nokta budur.*”⁵³

49 TBMM ZC, Cilt 12, s.39.

50 TBMM ZC, Cilt 12, s.39.

51 TBMM ZC, Cilt 12, s.39.

52 TBMM ZC, Cilt 12, s.43.

53 TBMM ZC, Cilt 12, s.43.

N. Fuad Sirmen'den sonra söz almış olan Denizli Milletvekili General Şefik Türsan şöyle demiştir: "Milli Müdafaa Vekaletinin kendisine ait olmayan askeri fabrikaları vardır. Mesela İstanbul'da Hasköy'de bir bomba fabrikası vardır. 100 bin bomba ısmarlar, altı ay müddet kor. Fakat seferberliğe hazırlık vaziyetinde o müddeti üç aya indirir. 100 bin bombayı üç ay zarfında ister. Maliyeti artırmak mecburiyetinde kalırsa Hükümet bundan zarar eder, fazla para verir.⁵⁴ Muayyen zamandır. Mesela üç ayda ister, müddeti kasaltıyor, miktarı artırmıyor, 200 bin yapamıyor. Binaenaleyh işçiyi fazla para verilirse bu fazla yevmiyeyi kanun tarikine müracaat ederek Hükümetten ister. Binnetice Hükümetin bütçesine dayanır....."⁵⁵ General Şefik Türsan'ın bu sözleri üzerine, General Kazım Sevüktekin'in takririni tekrar okunmuş, reye sunulmuş ancak takrir reddedilmiştir. Daha sonra 39 uncu Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden beşincisi Madde 48'dir. Kanunun 48 inci Maddesi: "16 yaşını doldurmuş olan çocukların, herhangi işte olursa olsun, günde sekiz saatten fazla çalıştırılmaları yasaktır. Bunlardan ilk mektebe devam edenlerin, iş saatleri mektep saatlerine mani olmayacak şekilde tanzim olunur ve ders saatleri sekiz saatlik çalışma müddetinin içinde sayılır."⁵⁶ Hükmünü amirdir. Söz konusu madde okunduktan sonra Antalya Milletvekili Türkan Baştuğ söz almış ve şöyle demiştir: "Bu kanunda sanayi işlerinde çalışan çocukların yaşı kati ve sarıh olarak tasrih edilmemiştir. Umumi hıfzıssıha kanununda 12 yaşından küçük çocukların çalıştırılmayacağı hakkında hüküm varsa da 12 yaşında çocukların çalışmak için çok küçük olduklarını, bu kaydı daha büyük yaşlar için kabulünü teklif ediyorum. Bunun için de bir takrir takdim ediyorum....."⁵⁷

Türkan Baştuğ'un bu sözleri üzerine İzmir Milletvekili İktisat Vekili Celal Bayar söz almış ve şöyle demiştir: "Arkadaşım Bayanın, bu meselede çok hakları vardır. Beynelminel kaidelere göre çocukları 14 yaşına basmadan evvel işletmemek esası prensip olarak kabul edilmiştir. Bizim encümenin bunu kabul etmesinde sebep, Türk Ceza Kanununun 16 yaştan başlamış olmasıdır. İki kanun arasında tahalüf olmaması arzusu ile yapılmıştır. Eğer Heyeti Muhtereme bunu kabul ederse biz de taraftarız."⁵⁸ Türkan Baştuğ'un, 14 yaşından küçük çocukların sanayi işlerine kabul edilmemesini öngören hükmün Maddede yer almasına dair vermiş olduğu takrir okunmuştur. Takririn okunmasının akabinde Eskişehir Milletvekili Emin Sazak söz almış ve şöyle demiştir: "Bunlar, ihtiyaçtan, fakru zarureten çalışıyorlar. Eğer himaye edecek müesseselerimiz varsa o zaman menederiz. Yoksa büsbütün öldürmeyelim."⁵⁹

Emin Sazak'tan sonra söz almış olan Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili şöyle konuşmuştur: "Esası düşünülecek olursa bayan arkadaşımın fikri hakikaten çok caziptir. Fakat sanayi kelimesinin içerisinde 12 yaşındakinden fazla çocuğu tatmin edecek, çalıştıracak; ona eklemek verecek, çalışmadığı takdirde uğrayacağı sefaleti tazmin edecek çok güzel sanatlar vardır. Onun için müsaade ederlerse ağır sanayide kullanılmamaları kelimelerini koyalım. Yani çocukları yetiştirecek işler var.⁶⁰ Mesela İstanbul'da trikotaj sanatı vardır. Çocuk bundan müstefid olur. Bu lehindedir, aleyhinde değil.⁶¹ ....Bayan arkadaşım bu

54 Meclis Genel Kurul salonunda "istihsal yükselir" diye bağırılan olur.

55 TBMM ZC, Cilt 12, s.43.

56 TBMM ZC, Cilt 12, s.45.

57 TBMM ZC, Cilt 12, s.45.

58 TBMM ZC, Cilt 12, s.45.

59 TBMM ZC, Cilt 12, s.45.

60 Meclis Genel Kurul salonundan "var var" sesleri yükselir.

61 Ziya Gevher Etili konuşmasına devam ederken, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, "Ceviz kırılır" demiştir. Etili konuşmasına devam etmiştir.

tadili bırakınlar." Bu kez, İzmir Milletvekili İktisat Vekili Celal Bayar tekrar söz almış ve şöyle demiştir: "*Takdir şüphesiz Heyeti umumiyenindir. Nasıl dilerse o şekilde karar verir. Bizim ısrar edecek noktamız yoktur. Sadece tenvir için arz edeyim. Biz Cemiyeti Akvam işçi birliğine dahiliz, orası 14 yaş kabul etmiştir. Bu noktayı tenvir için arz ettim. Takdir Heyeti Umumiyenindir.*"⁶² Celal Bayar'ın bu izahatından sonra takrir reye sunulmuş ancak kabul edilmemiştir. Daha sonra 48 inci Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden altıncısı Madde 56'dır. Kanunun 56 ncı maddesi ile İktisat Vekaletince işbu kanunun tatbikine memur edilmiş olan makamca, işyeri kurmak isteyenlere kurma izni ile işletme vesikası verilmesine dair usul ve esasları içerir. Söz konusu madde ile işverenin işyerinde bulduracağı tesisat ve tertibatın, makine ve cihazların vesair teferruatın vasıtalarını, cinslerini, vaziyet ve şartlarını vazihan gösteren müfredat ve tafsilatlı bir beyannameyi ve buna ait planlar, krokiler, fotoğraflar veya modeller gibi lüzumlu belgelerin ilgili makama bildirilmesi ve bu bildirim binaen işletmenin çalışmasının onaylanması hüküm altına alınmış ve işyerlerinde teçhizat ve planlara dair en ufak değişikliklerin de ilgili makama bildirilmesi ve bu bildirim binaen işletmenin çalışmasının onaylanması öngörülmüştür. Eskişehir Milletvekili Emin Sazak bu maddeye itiraz etmiş ve itirazını şu şekilde dile getirmiştir: "*İşyerlerinde amele için yapılacak tesisatın o işin icabına göre düşünülmesi lazım. Tayin edilecek herhangi bir memur onu nasıl takdir edecektir? Keyfine gelmediği vakit o memur iş sahibini nerelere sevk edecektir? Şimendifer vesaire gibi inşaat işleri vardır. Herhangi bir tesisatın yapılacağı yerde muhakkak müsaade şart ise bu kısım inşaat için ayrı ayrı derhal haber mi verilecek, şimendifer ve kanalizasyon buna dahil midir? Eğer böyle ise bu adam işini gücünü bırakacak şu çadırı buraya koyacağım diye müsaade alacak, her yıkıp yaptıkça merasime tabi olacak ki, bunun sonu çok fenaya varır. ....Bugün burada işini bitirdikten sonra çadırını, barakasını başka yere kaldırıncı derhal beyanname şu bu. ...."*⁶³

Emin Sazak'tan sonra söz almış olan Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevüktekin şöyle demiştir: "*Bendeniz bu maddenin vaktiyle kabul olunmuş diğer bir madde ile tezat teşkil ettiğini arz için çıktım. İşçinin sıhhatine taalluk eden bu madde; bir fabrika kurulacağı zaman onun yeri, planı, projesi, krokisi, makinesinin cihazı vesair hepsi memuruna gösterilip izin alınmak lazım gelir. ....Ciheti askeriyece yapılacak iş; top, tüfek fabrikası, barut fabrikası, mermi doldurma fabrikası vesaire vesairedir. Bunların ihtimal ki kendine ait birçok hususiyetleri olur. ....Bir takrir vereceğim ve bu fıkranın askeri fabrikalara taalluku olmadığının kabulünü rica edeceğim.*"⁶⁴ General Kazım Sevüktekin'in bu sözleri üzerine Niğde Milletvekili Dr. Rasim Ferid Talay söz almış ve şunları söylemiştir: "*....Bu iş kanununun prensibine Milli Müdafaa Vekaletine ait işyeri ile hususi işyerleri arasında rejim noktasında hiçbir fark yapılmamış olduğuna nazaran, Milli Müdafaa Vekaletinin herhangi bir işyerinin bu kanunun bu maddesinin hükmüne tabi olacağına hiç şüphe yoktur. Fakat bu maddede derpiş edilen bir nizamname vardır. Milli Müdafaaaya ait işyerlerinin ne suretle teftiş edileceğine ve bu maddede gösterilen şartların ne suretle tatbik edileceğine dair nizamnameye hükümler konacağına hiç şüphe yoktur. Rejim itibariyle hiçbir işyeri bu kanunun şu veya bu hükmünden hariç kalmaz. ....Tereddüde mahal yoktur.*"⁶⁵

62 TBMM ZC, Cilt 12, s.45.

63 TBMM ZC, Cilt 12, s.50.

64 TBMM ZC, Cilt 12, s.50.

65 TBMM ZC, Cilt 12, s.50.

Dr. Rasim Ferid Talay'dan sonra Eskişehir Milletvekili Emin Sazak tekrar söz almış ve şunları söylemiştir: "Her işyeri dahil olduğuna göre şimendifer inşaatında, köprü inşaatında her inşa yerinde bir küme vardır. Bunların hepsi için vesika mı olacaktır?"⁶⁶ Dr. Rasim Ferid Talay, Emin Sazak ve General Kazım Sevüktekin'in itirazlarına cevaben, maddenin tatbiki için bir nizamname çıkartılacağına ısrarla altını çizmiştir. Dr. Rasim Ferid Talay'ın hiçbir işyerinin iş kanunu rejimi dışında bırakılmayacağını belirtmesine rağmen bir itiraz da Trabzon Milletvekili Mithat Aydın'dan gelmiştir. Mithat Aydın şöyle konuşmuştur: "General Kazım bir dereceye kadar fabrikalar meselesini izah ettiler. Halbuki Milli Müdafaa'nın inşaat meselesi var. Bazen bu işte o kadar müteassıptır ki zabitan bile bu inşaata katıyen giremez. Binaenaleyh bu gibi projeler arasına geçmesi doğru değildir. Gerçi bunu nizamnameye bırakıyorsunuz. Fakat burada esas olarak Milli Müdafaa'nın bu gibi inşaatı bundan hariç kalsın."⁶⁷

Mithat Aydın'ın bu sözlerinden sonra Dr. Rasim Ferid Talay tekrar söz almış ve şöyle demiştir: "Hariç bırakıldığı takdirde iş kanununun prensibi kaybolur. Herhalde nizamname-sinde bunlar göz önünde bulundurulur."⁶⁸ Daha sonra 56 ncı madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden yedincisi Madde 61'dir. Kanunun 61 inci Maddesi: "Gebe veya emzikli kadınların hangi devrelerde ne gibi işlerde çalıştırılmalarının yasak olduğu ve bunların çalışmaları caiz olan işlerde hangi şartlar ve usullere tabi tutulacakları ve hangi vasıf ve şartlardaki işyerlerinde ne suretle emzirme odaları veya çocuk bakım yurdu tesis edilmek mecburiyeti bulunduğu İktisat ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletleri tarafından müştereken hazırlanacak bir nizamname ile tespit edilir."⁶⁹ Hükmünü amirdir. Maddenin okunmasının akabinde Afyonkarahisar Milletvekili Berc Türker şöyle demiştir: "Bendeniz gebe veya emzikli kadınların işçilik yapmasına taraftar değilim. Bunlar çalışmasınlar." Berc Türker'in itirazına binaen Meclis başkanının emzikli ve gebelerin ne zamana kadar çalıştırılacaklarının nizamname ile tayin edileceğini belirtmesi sonrasında 61 inci Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden sekizincisi Madde 63'tür. Kanunun 63 üncü Maddesinin birinci fıkrası: "İşçilerin elverişli oldukları işlere yerleşmelerine ve muhtelif işler için elverişli işçiler bulunmasına tavassut hususlarının tanzimi, bir amme hizmeti olarak devlet tarafından yapılır."⁷⁰ Hükmünü amirdir. Söz konusu madde ile iş ve işçi bulma teşkilatının kurulması öngörülmüştür. Maddenin okunmasından sonra⁷¹ Dr. Rasim Ferid Talay söz almış ve şöyle bir izahatta bulunmuştur: "Hepimiz biliyoruz ki, memlekette iş ve işçi bulmak mevzuu oldukça mühim bir iştir. Şimdiye kadar birçok mutavassıtalara işçiler kendi aylıklarından, ücretlerinden para vererek kendilerine iş buluyorlardı, buna mani olmaya çalıştık. Onun içindir ki bu işi amme hizmeti olarak hükümete tevdi etmeyi encümenimiz muvafık olmuştur. Bunun faydalarını uzun uzadıya izaha lüzum yoktur. Refik İnce arkadaşı

66 TBMM ZC, Cilt 12, s.50.

67 TBMM ZC, Cilt 12, s.50.

68 TBMM ZC, Cilt 12, s.50.

69 TBMM ZC, Cilt 12, s.54.

70 TBMM ZC, Cilt 12, s.56.

71 Manisa Milletvekili Refik İnce, madde okunduktan sonra, "iş sahibi kendi kendine işçi bulamaz mı? İşçi kendi kendine iş bulamaz mı?" demiştir.

*mu, iş sahibi kendi kendine işçi bulamaz mı veya işçi iş bulamaz mı, dediler. Bulabilir fakat bu işi başkasının tavassutu ile bulmayacaktır. İşverenleri, işçi bulmakta muztar kalkanlar bu bürolara gidip işçi bulacakları gibi işçilerin de doğrudan doğruya o bürolar vasıtasıyla iş alması prensibini koyduk.”*⁷² Bunun üzerine Trabzon Milletvekili Mithat Aydın çiftçilerin de tuttuğu amelede bu prosedürün işleyip işlemeyeceğini sormuştur. Mithat Aydın’ın bu sorusuna Dr. Rasim Ferid Talay, “Hayır”⁷³ diye cevaplandırmıştır.

Manisa Milletvekili Refik İnce söz almış ve şöyle demiştir: “*Bir kere hayatın icabına göre, hiçbir işveren kendine lazım olan unsuru mutlaka kendiliğinden bulmaz; bir delalet ihtiyacı vardır. Amma kanunda matlup olan, o delalet edenlerin sureti hususiyede bir teşekkül olmamasıdır. Yani hususi iş idareleri olmayacaktır. Şimdi bu memleketin iktisadi hayatında en mühim rol oynayan üzüm, incir ve tütün meselesi gibi meseleler öyle meselelerdir ki amelesinin yekunu mevsime göre 10 bin, 20 bin ve 100 bine kadar artar. Bu şerait dairesinde teessüs etmiş bir müessesenin amele bulmak hususunda devlet müesseselerine olduğu kadar eşhasa da müracaatı kabul olunmalıdır. Bu müessese için, mesela ben amele, dört amele daha getirmekle mutavassıt olmam. Arz etmek istediğim doğrudan doğruya iş bulmayı kendisine meslek edinen adamlar olmadığına göre, encümenle aramızda ihtilaf yoktur.”*⁷⁴ Bu sözlerden sonra 63 üncü Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

3-Toplu İş İlişkileri Alanında İtirazlara Konu Maddeler

İncelemeye konu maddeler; Madde 77 ve Madde 83’tür.

İtiraza konu maddelerden ilki Madde 77’dir. Kanunun 77 nci Maddesi: “*Meri iş şartlarının hepsi yahut bir veya birkaçı veya bunların tatbik tarz ve usulleri hakkında herhangi bir işyerindeki umum işçi sayısının 10 kişiden az olmamak üzere, beşte biri kadar işçi ile işveren arasında çıkan anlaşmazlığa toplulukla iş ihtilafı ve ayrı ayrı işçilerin kendi hak ve menfaatleri için işverenle aralarında çıkan anlaşmazlığa da tek başlı iş ihtilafı denir. Bu iki çeşit ihtilaftan her birinin ilk önce uzlaştırma yolu ile kotarılmasına tevessül edilmesi esastır.”*⁷⁵ Hükmünü amirdir. Maddenin okunmasının ardından Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevüktekin itiraz etmiş ve itirazını şu şekilde dile getirmiştir: “*....Askeri fabrikalarda toplu iş ihtilafı olmaz....Zaten askeri fabrikalar bir mekteptir. Sanat okulundan çıkan talebeler orada iki sene tahsil ederler, yarsubay olarak çıkarlar. Bir de işçinin mükellefiyeti askeriyesi geldi mi askerlik hizmetlerini orada yaparlar. ....Ordu daimi hizmet kanununa nazaran toplu iş ihtilafı yasaktır.”*⁷⁶

General Kazım Sevüktekin’in bu sözleri üzerine Konya Milletvekili Ali Rıza Türel söz almış ve şöyle demiştir: “*....Bu kanunun hükümlerine karşı bir yabancılık hissi vardır ve ondan dolayıdır ki daima şu kanunun filan hükmüne muhalif filan kanunun filan maddesine muğayir diye itirazlar serdediliyor. Elbette öyledir. ....Büyük fabrikalar, büyük sanayi devlet tarafından kuruluyor, devlet tarafından idare edilecektir. Bu kanunla her şeyden evvel devlet kendini kayıt altına koymuştur. Bu kanunun gösterdiği emniyet; sıhhat, sigorta, aylıkların tediyeye sureti vesaire dahi işverene teveccüh eden mükellefiyetler altına bizzat*

⁷³ TBMM ZC, Cilt 12, s.55.

⁷⁴ TBMM ZC, Cilt 12, s.55.

⁷⁵ TBMM ZC, Cilt 12, s.58.

⁷⁶ TBMM ZC, Cilt 12, s.58.

devlet giriyor demektir.....Bu kanun iş hayatını tanzim etmek için yapılan bir kanundur.....Milli Müdafaa Vekaletinin mahrem işleri olabilir. Ona dair tedbirler alınır. Fakat Milli Müdafaa Vekaletinin fabrikalarında çalışan işçilerin grev sayılan hareketlerde bulunmaları halinde bu kanunun hükümlerine tabi tutulması gayet tabidir.”⁷⁷ Ali Rıza Türel’in bu sözlerinden sonra 77 nci Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden ikincisi Madde 83’tür. Kanunun 83 üncü maddesine göre, toplulukla iş uyuşmazlıklarının vuku bulması halinde, işçi temsilcileri ile işveren arasında yapılacak görüşmelerde uzlaşma sağlanamazsa, uyuşmazlığı işçi ve işveren temsilcileri dışında bir memur çözecek, ancak bu memur vasıtasıyla da uyuşmazlık çözülmez ise, uyuşmazlık il düzeyinde kurulan İş İhtilafı Hakem Kuruluna gidecektir.⁷⁸ Bu hakem kurulunun kararına karşı taraflar Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilirler. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesinlik taşımaktadır ve taraflar bu Kurulun kararına uymak zorundadırlar. 83 üncü Maddede, Yüksek Hakem Kurulu üyelerinin İktisat Vekaleti tarafından seçilecek bir profesör, iş kanunu tatbikinden sorumlu dairenin en büyük amiri, İktisat Vekaletinde bir başka dairenin en büyük amiri, İktisat Vekaleti hukuk müşaviri, Dahiliye Vekaleti hukuk müşaviri, Adliye Vekaleti hukuk işleri müdürü olacağı öngörülmüş ve bazı hallerde İktisat Vekilinin iki zata daha Yüksek Hakem Heyetine üye olarak seçebileceği hüküm altına alınmıştır.

Söz konusu Madde görüşmeleri sırasında Manisa Milletvekili Refik İnce söz almış ve şöyle demiştir: “İş kanunu encümenin çetinliğini bilmiş olmakla beraber belki insaflı noktasına rast geliriz diye söylüyorum. Bir defa bu maddede teşkil edilen iş ihtilafları, yüksek hakem kurulu kadar ehemmiyetli bir kurul teşekkülü itibarıyla bilmiyorum Türkiye’de kaç tane vardır. Bir profesör, iş kanunu dairesinin en büyük amiri, İktisat vekaleti, Dahiliye vekaleti, Adliye vekaleti müşavirleri ve bunlarla beraber İktisat vekili aynı zamanda iki tane daha yüksek azayı buraya gönderir. Ceman 8 kişi oluyor. Bütün bu işlerin heyeti mecmuası, işverene işçi arasında çıkan ihtilafın halli için evvela vilayet makamındaki heyete veriyor. Onların teşekkülleri belli.⁷⁹ Onların kararına razı olmuyor, bir daha geliyor ve nihayet bu heyet toplanıyor. Usulü muhakemelerini bilmiyorum, belki nizamnamesinde gösterilecektir. 8 kişi olduğuna göre, ihtilaf halinde ne yapılacağı hakkında hüküm yok....8 kişilik bir heyet teşkil ediliyor, karar vermelerinden husule gelecek neticeyi, işçi ile işveren arasındaki soğukluğu idame etmek noktasından pek faydalı görmüyorum....Hukukçu meslektaşım olduğu için ve sualim de mesleğe ait bulunduğu için sualimi Bay Ali Rıza’ya tevcih ediyorum....”⁸⁰

Refik İnce’nin sorusunu Ali Rıza Türel’e yöneltmiş olması üzerine Ali Rıza Türel şöyle cevap vermiştir: “Refik İnce arkadaşım neden dolayı beni muhatap tuttular, anlayamadım. Esasen münferit olarak bir suale muhatap olamam. Encümen mazbata muharriri değilim. Eğer bir soru soracaklarsa, anlamadıkları bir nokta üzerinde izahat istiyorlarsa, mazbata muharririnden sorabilirler. Binaenaleyh kendimi cevap verecek mevkiide bulmuyorum.”⁸¹ Ali Rıza Türel’in bu cevabı üzerine, Refik İnce sorusunun yanıtını mazbata muharririnden

77 TBMM ZC, Cilt 12, s.58.

78 İş ihtilafları hakem kurulu ile ilgili düzenleme Kanunun 82 nci maddesinde yapılmıştır.

79 Kanunun 82 nci maddesinde iş ihtilafları hakem kurulu üyeleri, vilayette iş kanunu tatbiki ile görevli en büyük memur, hukuk işleri müdürü, vali veya muavini, bir de vilayette iş kanunu tatbiki ile görevli en büyük memur ve hukuk işleri müdürünün birlikte seçecekleri iki zat olarak öngörülmüştür.

80 TBMM ZC, Cilt 12, s.61.

81 TBMM ZC, Cilt 12, s.61.

istemiştir, Dr. Rasim Ferid Talay şu şekilde cevap vermiştir. “İş ihtilaflarının halli devlet kendî otoritesinde cem etmiştir ve işte ihtilaf olduğu zaman amele, işi bırakacak değildir. Yine eski şartlar dahilinde çalışmaya devam edecektir. Yalnız hakem kurulunun vereceği karara intizar edecektir. Binaenaleyh burada uygunsuzluk yoktur. Maddenin olduğu gibi kabulünü rica ediyoruz.”⁸²

Dr. Rasim Ferid Talay’ın söz konusu izahatından sonra Manisa Milletvekili Refik İnce şöyle konuşmuştur: “Ben devlet otoritesi aleyhine söylemedim. İşçi, işçi amele işi terk edecektir, demedim. İhtilaf uzarsa ahenksizlik devam eder. Niçin 8 kişiye bırakıyorlar da 3-5 kişi ile kestirmeden yapmıyorlar dedim.”⁸³ Bu kez Dr. Rasim Ferid Talay tekrar söz almış ve şöyle cevap vermiştir: “Devlet bu iş ihtilaflarını ehemmiyetli gördüğü için adedi çok bir kurul heyetinin yapmasını faydalı görmüştür.”⁸⁴ Yüksek Hakem Kuruluşunun uyuşmazlığı dosya üzerinden incelemesine dair itirazlar da olmuş ancak Encümen tarafından dosya üzerinden yapılacak incelemenin tarafların kendisinden izahat alınmasına engel teşkil etmeyeceğine dair açıklama yapmasından sonra, 83 üncü Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

4-Kanunun Ceza Hükümleri Kısımında yer Alan İtirazlara Konu Maddeler

İncelemeye konu maddeler; Madde 108, Madde 115 ve Madde 118’dir.

İncelemeye konu maddelerden ilki Madde 108’dir. Kanunun 108 inci maddesinde işçi ücretlerinin kanunun öngördüğü esaslara göre ödenmemesi halinde işverene uygulanacak cezalar hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddede, işverenin işçiye ücretini ödememesine yol açabilecek bir ifade mevcuttur, ifade “zaruret halinde”.⁸⁵ Zonguldak Milletvekili Mitat Altıok, bu ifadenin madde metninden çıkartılmasını istemiş ve gerekçesini şu şekilde belirtmiştir: “...İşçi ücreti en geç haftada bir ödenir. Ancak işçinin de muvafakati ile bu müddetin iki hafta veya bir ay olarak tespiti caizdir. ...Arkadaşlar bu zaruret ifadesi, işçi yevmiyelerini kanunun tayin ettiği müddet zarfında vermeyenler veya vermek istemeyenler için açık bir kapı bırakmakta ve bu bir kaçamak noktası teşkil etmektedir. ...kanunun esas metni ve ruhu Türk iş hayatında hak ve menfaatleri korumak, say ile sermaye arasında ahenk tesis etmektir...Arkadaşlar ben Zonguldak’ta vazife başında bulunurken bir çok vesilelerle hakları verilmeyen ailenin sık sık bana müracaatları ile şikayetlerle karşılaşırıyordum. Yıllardan beri haklarını alamadıkları için ıstırap çekmekte olan işçilerin adedi tahminin çok fevkinde olduğunu derin bir acı yüksek huzurunuzda hayatı hakikiyenin verdiği tecrübelerle dayanarak arz edebilirim. ...İşverenler için zaruret neler olabilir? Bilfarz; işveren veya vekili veya mesul muhasibi hakikaten hastalanmıştır, veyahut da bunlardan biri hastalık icadı ile temaruzla evine kapanmıştır. İşveren veya vekili veya mesul muhasip olmayınca da para verilemeyeceği için hastalık geçinceye kadar amelenin beklemesi lazımdır. Bunu zaruret olarak kabul edecek miyiz?”⁸⁶

82 TBMM ZC, Cilt 12, s.61.

83 TBMM ZC, Cilt 12, s.61.

84 TBMM ZC, Cilt 12, s.61.

85 TBMM ZC, Cilt 12, s.67.

86 TBMM ZC, Cilt 12, s.68.

Mitat Altok sözlerine şu şekilde devam etmiştir. “Bilfarz, herhangi bir maden sahibi veya müteahhid veyahut da bir işveren vekili İstanbul’daki bürosundan veya veya patronundan para çıkarması için telgrafla müracaat etmiş, müracaatı da muhakkaktır. Parayı bulamamış, tedarik edememiş yahut zamanında parayı yetiştirememiş. Parayı bulamadığı için kanunun tayin ettiği müddet zarfında verememiş. İşçinin beklemesi lazımdır. Arkadaşlar bu da bir zarurettir. İşçinin beklemesi lazımdır. Bu gibi misalleri istediğiniz kadar uzatabilirsiniz. ....İşverenin muhtelif yerlere borçları, bankalara ödenecek günü gelmiş bonoları vardır. Gününde ödemezse protesto edilecektir. Ticari ve mali itibarı sarsılacaktır. Binaenaleyh işveren için gün kazanmaya şiddetle ihtiyaç vardır. İşverenin yalnız devlet, idarei hususiye, belediye ve Sümerbank gibi her zaman parası kasasında hazır olan müesseseleri göz önüne almayalım. ...Müstacel parasını müstacel borçlarını yatırmak zarureti hissederler. Amele ücretini ise ikinci dereceye bırakmak lüzumunu hisseden müesseseler vardır. Amele ücretini ikinci safhaya bırakmak için kendisini haklı göstermek ister, hatırı havaleye gelmeyecek zaruretle ihdas eder. Bir bakımdan bunlar zaruret gibi de alınabilir. ...Zavallı ameleni bunda ne sunu taksiri vardır? ...Hukukçu arkadaşlarımızın da insafına müracaatla rica edeceğim ki bu açık kaptıyı sımsıkı kapatalım. Bilfarz yangın gibi, iflas gibi ahvali mücbire zaruret olabilir. Bunların gayri ahval karşısında şu veya bu gibi teamülleri zaruret şekline sokarak ücret meselesinden dolayı işçilere ızdırap vermeyelim. ...Zaruret ifadesi olmasın...”⁸⁷

Mitat Altok’dan sonra söz almış olan Erzurum Milletvekili Fuad Sirmen şöyle demiştir: “Altok arkadaşım burada Yüksek Meclise izah ettiği endişeleri biz de encümünde uzun uzadıya düşündük. Fakata vardığımız netice, teklifimizde yazılı netice oldu. Çünkü işverenle işçi arasındaki münasebet malumu aliniz bir hukuki münasebettir. Yalnız her iki tarafın vaziyetini göremediğimizden ve işçilere daha ziyade himaye edici bir kanun tanzimini derpiş ettiğimizden dolayıdır ki devleti işçileri himaye edici bir kanun tanzimi vaziyetinde gördük ve patronların, kiminin bir ayda, kiminin 15 günde kiminin bir haftada vermekte oldukları işçi ücretlerini zaten almakta oldukları ücret pek az olduğu için her hafta verilmesi esasını kabul ettik. Bu esaslara riayet etmeyen işverenler hakkında da ceza-i hükümler koyduk. Ceza kaidelerinin esas prensibidir ki bir adamın cezaen mesul olabilmesi için o adama atfedilen filli hareketin kendi kusurundan mütevellit olması lazım gelir. İşverenin kanunun emrettiği müddet içinde amelenin ücretini vermiyor ve verememesi hakiki zarurettir mütevellit ise biz, o işvereni kanun bakımından nasıl tecziye ederiz. Onun için biz zaruret kelimesini kağıt gördük ve bunun takdirini de hakime bıraktık. Ama Heyeti Umumiye isterse esbabı mücbire tabirini koyarak daha daraltabilir. İşverenler hakkında ceza-i takibat lazım geldiği zaman, takibatı yapacak ve hüküm verecek olanlar hakimlerdir. Şüphesiz ki işverenin kaçamak yapıp yapmadığını, şunu taksirini hakimlerimiz gayet güzel takdir ederler. Binaenaleyh encümen Altok arkadaşın söylediği gibi birer birer zaruretlere saymak imkanını bulamamıştır. Hakimlerin reyine bırakmıştır.”⁸⁸

Fuad Sirmen’in bu açıklamasından sonra Isparta Milletvekili Kemal Turan şöyle bir soru yöneltmiştir: “Cezanın muayyen olarak 25 lira gibi hafif bir ceza olacağına, yapılan işten müteessir olanların sayısına göre fazlalaştırılması daha doğru değil midir?” Fuad Sirmen soru şu şekilde cevaplamıştır: “Asgari bir had yoktur. 25 liradan başlar dedik.

87 TBMM ZC, Cilt 12, s.68.

88 TBMM ZC, Cilt 12, s.69.

89 TBMM ZC, Cilt 12, s.69.

Hakimlerimiz tabii ücretsiz kalan işçi adedine göre cezayı teşdid edebilir."⁸⁹ Zonguldak Milletvekili Mitat Altıok tekrar söz almış ve şöyle konuşmuştur: "*Para cezası 25 liradan başlar. Yüzlerce binlerce işçinin yevmiyesi aylarca verilmez ve nihayet bu vaziyette 25 lira ceza verilirse bu cezanın tesiri kalmaz.*"⁹⁰ Fuad Sirmen şu şekilde bir tespitte bulunmuştur: "*Bu ihtimal varid değildir. Çünkü birkaç kişi belki haklarını müdafaa edemezler. Fakat yüzlerce binlerce işçi, ticaret kanununa müracaatla ve onların iflasını taleple haklarını istihsal edebilirler. Binaenaleyh bu mahzur varid değildir.*"⁹¹ Mitat Altıok bu kez Meclis Başkanlığına "zaruret" ifadesinin madde metninden çıkartılmasına dair bir tadelname sunmuş, ancak tadelname reddedilmiştir. Daha sonra 108 inci Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden ikincisi madde 115'tir. Kanunun 115 inci maddesi ile ağır ve tehlikeli işlerde kadınlar ile onsekiz yaşını tamamlamamış çocukları çalıştıran işveren veya işveren vekili hakkında hafif para cezası hükmolunması öngörülmüştür. Maddenin okunmasının ardından Fuad Sirmen söz konusu maddede değişiklik yapılmasına dair bir öneri getirmiş ve önerisini şu şekilde ifade etmiştir: "*...Bu maddenin temas ettiği fiil ağır bir fiildir. Gebe ve emzikli kadınları kanun hilafına çalıştırmak. Bu fiilin tekabül ettiği ceza kabahat derecesinde bir ceza olmamak gerektirir. Binaenaleyh hukuki ve ana bir kaidedir ki işlenen suçla ona verilecek ceza arasında adil bir nispet olmak gerektirir. Bu itibarla buradaki cezayı naktiyi, ağır cezayı nakti olarak ve miktarını biraz artırarak kabul etmemizi Yüksek Heyetinizden rica ediyorum ve bunun için bir takrir takdim ediyorum.*"⁹² Bunun üzerine Kocaeli Milletvekili Salah Yargı şöyle demiştir: "*Kabul edin bitsin gitsin, takrir yazmaya lüzum yok.*"⁹³ Encümen Fuad Sirmen'in önerisini kabul ettiğinden takrir yazılmamış ve bu değişiklik kabul edilmiştir. Daha sonra 115 inci Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

İtiraza konu maddelerden üçüncüsü Madde 118'dir. Kanunun 118 inci Maddesinin birinci fıkrasında gebe veya emzikli kadınların usulüne Kanunun koyduğu esaslara uygun olarak çalıştırılması halinde hükmolunacak ceza düzenlenmiştir. Söz konusu 115 inci Maddeye ilişkin olarak Erzurum Milletvekili Fuad Sirmen'in önerisi ile ağır ve tehlikeli işlerde kadınlar ile onsekiz yaşını tamamlamamış çocukları çalıştıran işveren veya işveren vekili hakkında verilecek ceza ağırlaştırılmış olduğundan, Fuad Sirmen 115 inci madde ile 118 inci madde arasında cezalar açısından paralellik kurulması amacına yönelik bir öneride bulunmuş ve bu önerisini şu şekilde dile getirmiştir: "*Bu da şimdi Yüksek Meclisin kabul ettiği madde ile aşağı yukarı alakadar hükümleri ihtiva etmektedir. Hafif para cezasının ağır olması lazım gelir.*"⁹⁴ Bunun üzerine İstanbul Milletvekili Encümen Reisi Tuğamiral Hakkı Şinasi Erel şöyle demiştir: "*Peki encümen kabul ediyor.*"⁹⁵ Encümenin Fuad Sirmen'in önerisini kabul etmesinden sonra, 118 inci Madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.

90 TBMM ZC, Cilt 12, s.69.

91 TBMM ZC, Cilt 12, s.69.

92 TBMM ZC, Cilt 12, s.72.

93 TBMM ZC, Cilt 12, s.72.

94 TBMM ZC, Cilt 12, s.72.

95 TBMM ZC, Cilt 12, s.73.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EMEK- SERMAYE ARASINDAKİ UYUMUNBOZULMASI:2003 TARİHLİ İŞ KANUNU

1-Mevcut İş Kanunu'nun Değerlendirilmesi

3008 sayılı İş Kanunu ile emek-sermaye arasında kurulmaya çalışılan uyumun değeri 4857 sayılı İş Kanunu'nun incelenmesiyle anlaşılabilir.

1936 tarihli ilk İş Kanunu'nun (kanun no:3008) çıkartılmasını, 1947 yılında Sendikalar Kanunu'nun (kanun no:5018) çıkartılması takip etmiştir. Akabinde Çalışma Bakanlığı, İşçi Sigortalar Kurumu ve resmi iş bulma gibi teşkilatlar kurulmuştur. 1950 yılında İş Yasası'nda değişiklik yapılarak özel iş mahkemelerinin kurulması öngörülmüştür. 1961 Anayasasının grev hakkı ile donatılmış sendikal ve toplu pazarlık haklarını tanıması, sosyal içerikli yeni hakların açıkça belirtilmesi, birçok çoğulcu demokratik kurumu ülkemize getirmesi yeni bir iş kanununun yürürlüğe konulmasını gerektirmiştir. 1967 yılında 931 sayılı İş Kanunu çıkartılmıştır. İkinci İş Kanunu olarak bilinen bu yasa Anayasa Mahkemesi tarafından şekil yönünden iptal edildikten sonra ortaya çıkan hukukî boşluğu doldurmak üzere 1971 yılında bazı değişikliklerle 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe konulmuştur. 2003 yılında ise 1475 sayılı İş Kanunu yürürlükten kaldırılmış ve yerine 4857 sayılı İş Kanunu yürürlüğe konulmuştur.

4857 sayılı Kanunun işçi haklarını budayan ve işvereni gözetten, dolayısıyla emek-sermaye arasındaki uyumu bozan bir yasa olduğunu söylemek mümkündür. Kanunda yer alan birçok maddede çıkarılması düşünülen tüzük ve yönetmeliklere atıf yapıldığı ve bu bağlamda kanunun belirsizlikler içerdiğini ve söz konusu belirsizliklerin de uygulamada daha da derinleştiğini tespit etmek güç değildir.

Kanun ile küresel kapitalizm sürecinde egemen güçlerin hayata geçirmeye çalıştıkları esnek üretim ve/veya çalışma tarzı yasalaştırılmıştır. Esnek çalışmaya ilişkin düzenlemelerin işçiyi koruma ilkelerini ortadan kaldırdığını söylemek mümkündür. Kanun güçlüye karşı güçsüzün korunması ve emeğin ana değer sayılması bununla beraber emek ve sermaye arasında dengenin de muhafaza edilmesi temel ilkesinden uzaktır. İş kanunlarının belirgin özelliği işçi ve işverenin hak ve sorumluluklarının açıkça tanımlanmasıdır. 4857 sayılı Kanunla ise işverenin neler yapmayacağına dair düzenlemeler soyut ve yoruma açıktır. Bu ise çalışanların iş güvencesi hakkını ortadan kaldırmaktadır.

Kanun ile "ödünç işçi" uygulaması getirilmekte, işveren çalıştırdığı işçiyi başka bir işverene ödünç verebilmektedir. Kanuna göre işveren işlerinin yoğun olduğu dönemlerde, yeni işçi almak yerine işleri durgun olan başka bir işverenin işçilerini geçici olarak çalıştırabilecektir. Bu çok açıkça işverenlerin mal alıp satar gibi işçileri başka işverenlere kiralayabileceğini getirmektedir. Sendikasılaştırmanın söz konusu olduğu bu uygulama ile sendikalı bir işletmede grev varsa işveren başka bir işyerine işçileri kiralararak grevi kırabilecektir.

Kanun ile “emsal işçi” uygulaması getirilmektedir. Bununla işyerinde aynı ya da benzeri işte belirsiz iş sözleşmesiyle çalıştırılan ve/veya işyerinde böyle bir işçi yok ise işkolunda benzer şartlarda çalışan işçiye göre düzenleme yapılması öngörülmektedir. Bu uygulama sendikaların toplu iş sözleşmesiyle kendi işyerinde çalışanların haklarının korunmasının önüne geçilerek, sendikaların ana işlevini ortadan kaldırmaktadır.

Kanun ile “telafi çalışması” uygulaması getirilmektedir. Bu uygulama ile Anayasa’da yasaklanmış olan angaryayı hayata geçirmek anlamına gelmekte ve uygulama ile fazla mesai hakkı ortadan kaldırılmaktadır. Bunun yanı sıra “yedinci günlük zaman dilimi içinde, kesintisiz en az 24 saat dinlenme (hafta tatili) verilir” denilmekte ve böylece, işverene hafta içinde herhangi bir günü tatil ilan etme imkanı sağlanmaktadır. Kanun ile deneme süresinin bir aydan iki aya çıkartılması ise emek-sermaye dengesinde sermayeden yana tavır alınmış olduğunun bir diğer göstergesidir. Ayrıca Kanunla alt işveren tanımı getirilmekte ve bu sayede taşeronlaştırma yasallaştırılmaktadır.

Bu bağlamda küresel kapitalizmin çalışma yaşamındaki başıboş ve hoyrat uygulamalarının 4857 sayılı Kanunla yasal hale getirildiğini söylemek yerinde olacaktır. Örneğin eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt 1935 Haziranındaki “Ulusçuluk Prensipleri ve İş Hakkı” yazısında özetle “Emeğin hakkını vermeyen ekonomik liberal devletler soyguncu ve işkencecidir” şeklindeki ifadesi hatırlandığında, 2003 tarihli İş Kanunu ile 1936 tarihli İş Kanunu’nun yürürlüğe konulduğu anlayıştan çok uzaklaşmış olduğunu tespit etmek güç değildir.

2-Mevcut İş Kanunu’nun Yasalaşma Sürecinde TBMM Genel Kurulu’nda Yapılan Tartışmalardan Örnekler

Mevcut İş Kanunu’nun yasalaşma sürecinde TBMM Genel Kurulu’nda yapılan tartışmalardan örnek vermek, 1936 yılı ile 2003 yılı iş kanunu Meclis tartışmaları arasındaki teknik ve düzey bakımından farkı görmek açısından önem arz etmektedir. 2003 yılı iş kanunu Meclis tartışmalarından ilginç diyaloglara yorum yapılmaksızın aşağıda yer verilmektedir:

Örnek 1⁹⁶

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (İstanbul) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Biraz evvel, kürsüde konuşan değerli milletvekilimiz, konuşmasının çoğu yerinde, benim konuşmalarına atıfta bulunarak, kendi değerlendirmelerini yaptı; daha doğrusu, kendi soru, kendi cevapladı. Şimdi, ben, Cumhuriyet Halk Partisi konuşmacılarını dikkatle izliyorum; yani, gerçekten, demagojiyi bu kadar iyi yapabilen bir parti, acaba, seçimde...

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) - "Demagoji" yanlış!..

ALİ RIZA BODUR (İzmir) - Demagojiyi siz yapıyorsunuz!

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (Devamla) - Ben, sizi sabırla dinliyorum.

96 Meclis Genel Kurulu’nun 80. birleşimi, 3. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) - Yanlış! Biz, eleştiri yapıyoruz, demagoji yapmıyoruz.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (Devamla) - Yani, seçimde niye bu kadar düşük oy aldı, buna da bir mana veremiyorum. (AK Parti sıralarından alkışlar)

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) - Hayır, hayır... "Demagoji" lafı yanlış. Sayın Bakan "demagoji" lafını geri alsın. Biz, burada, demagoji yapmıyoruz.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (Devamla) - Gerçekten; yani, değerli arkadaşlarım...

BAŞKAN - Sayın Bakanım...

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) - Sayın Bakan, demagoji lafını geri alsın.

BAŞKAN - Bir dakika Sayın Özyürek.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (Devamla) - Peki "laf ustalığı" diyelim Sayın Başkan; tamam, geri aldım, "laf ustalığı" diyelim.

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) - Yanlış eleştiri yapabiliriz; ama, demagoji yapmıyoruz.

BAŞKAN - Sayın Özyürek...

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) - Bir bakana "demagoji yapıyor" demek de yakışmıyor.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (Devamla) - Peki, geri aldım... Tamam, Başkanım... Geri aldım, tamam...

BAŞKAN - Sayın Özyürek, o sözünü Sayın Bakan geri aldı efendim.

Buyurun Sayın Bakanım.

Örnek 2⁹⁷

CAVİT TORUN (Devamla) - ... Arkadaşlar, önce, bir konuyu, bilgi sahibi olmak açısından tasrih etmek istiyorum. Öncelikle, muhafazakâr kesimlere bir suç isnadı gibi yamanmak istenen "cuma gününün tatil olmasını istiyorlar" argümanının, zihinsel kodlamadaki yanlışlık sebebiyle gerçekleri yansıtmadığını ifade etmek isterim; çünkü, bu argümanın faili olarak gösterilmek istenen insanların fikir ve düşüncelerini anlamlandırırken, referans olarak değerlendirilen birikimlerinde cuma tatili diye bir tatilleri yoktur. Ayet aynen şöyledir: "Cuma ezanı okunduğunda, işlerinizi bırakarak namaza koşun ve bundan sonra Allah'ın fazlından yararlanmak için yeryüzüne dağılın." Görüldüğü üzere, cuma gününün tatil olması diye bir kural kesinlikle bizim referanslarımız arasında bulunmuyor.

BAŞKAN - Sayın Torun, süreniz doldu; son cümlelerinizi alayım.

Buyurun Sayın Torun; lütfen...

CAVİT TORUN (Devamla) - O nedenle, ben, konuyu gündeme getiren arkadaşımızın "ben laikim, pazar günleri tatil yapmak istiyorum" düşüncesinin de laiklikle bir ilgisinin bulunmadığını, pazar günleri tatilinin İsevî bir yaklaşım olduğunun bilinmesini isterim. Zira, bu inanişâ göre...

---

97 Meclis Genel Kurulu'nun 80. birleşimi, 3. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

BAŞKAN - Sayın Torun, lütfen son cümlelerinizi alayım efendim... Lütfen...

CAVİT TORUN (Devamla) - Bitiriyorum efendim.

Zira, bu inanışa göre, Allah dünyayı altı günde yaratmış ve -hâşâ- yorulup, yedinci gün tatil yapmıştır diye bilinmektedir, iddia edilmektedir.

BAŞKAN - Sayın Torun, lütfen, son cümlelerinizi alabilir miyim efendim!

M. CEVDET SELVİ (Eskişehir) - Sayın Başkan, konuşsun arkadaş, istifade ediyoruz.

Örnek 3⁹⁸

HALUK KOÇ (Samsun)- Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; ben, bütün konuşmalarında belli bir üslubu korumaya çalışıyorum. Bu süreç uzadıkça, zaman zaman gerginlikten doğan, Sayın Bakanların, buraya, biz de etten kemikten yapılmış ifadeleriyle ve Cumhuriyet Halk Partisini hedef alan direkt söylemleriyle çıktığına tanık oluyoruz; zaman zaman da, aralarda kendisiyle gayet uygarca konuştuğumuz Sayın Tosun'un burada, gerçekleri saptırarak, yine, kelime oyunları ile Cumhuriyet Halk Partisine satışmalarını görüyoruz. Bu üslubu kullanmayalım.

Değerli arkadaşlarım, bakan, Sayın Bakan, demin "aldığımız oydan belli" dedi Cumhuriyet Halk Partisi için. Sayın Bakanım, ben, size, şunu sormak istiyorum açık yüreklilikle bana bu konuda cevap verirsiniz, çok mutlu olacağım: Bir defa, siz, Ağustos 2002'ye kadar hangi siyasi çizgide politika yapıyordunuz ve son seçimde o siyasi çizginin aldığı oy oran kaçtı? (CHP sıralarından alkışlar) Siz, kendinizi bununla tartacaksınız, Cumhuriyet Halk Partisiyle mukayese etmeyin.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (İstanbul) - Sayın Başkan, değerli arkadaşlar, sayın milletvekilleri; ben, kürsüde "Cumhuriyet Halk Partisi niye az oy aldı" derken, bunu "söz sanatını, konuşmayı gayet güzel ifade eden, ikna kabiliyeti fazla olan" anlamında kullandım. Gerçekten de, samimiyetle söylüyorum, kürsüye çıkan her hatip, son dakikaya kadar, büyük bir özveriyle, büyük bir belagatla me-ramını anlatıyor.

Değerli arkadaşlarım, ikincisi, ben, 1987 yılında siyasete girdim. 1987 yılından bu tarafa, siyasette bulunduğum her dakikanın hesabını, her meydanda, her oturumda vermeye hazırım. (AK Parti sıralarından alkışlar)

MEHMET ZİYA YERGÖK (Adana) - Niye ayrıldınız?

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANI MURAT BAŞESGİOĞLU (Devamla) - Niye ayrıldım, niye gittim?.. Böyle, özel muhabbet edeceksek, buyurun kulise çıkalım, ben açıkça ifade edeyim.

Teşekkür ederim. (AK Parti sıralarından alkışlar)

98 Meclis Genel Kurulu'nun 80. birleşimi, 3. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

Örnek 4⁹⁹

BAYRAM ALİ MERAL (Devamla) -..... Değerli arkadaşlarım, şimdi, burada, bir konuyu da özellikle bilginize sunmak istiyorum. Şimdi, bu yasaya göre, bu yasa çıktıktan sonra, güçlü bir sendika yok, örgütlü toplum yok. Çalışanlar, işverenin kaderine, kısmetine, insafına teslim ediliyor. Hangi işçi cesaret alacak da, bu işsizlik ortamında "şu madde uygulandı, şu madde uygulanmadı" diye şikâyet edecek; oraya müfettiş gelecek, müfettiş tespit edecek, ceza kesecek, işveren de ödeyecek! Bunu yapacak şu anda bir işçi yok; işçi kendisinde bu gücü göremiyor. İşçinin örgütlendiği sendika da olmayacak!

MUSTAFA ÇAKIR (Samsun) - Sendika ağağını kaldırıyoruz.

BAYRAM ALİ MERAL (Devamla) - ...Evet sendika ağası lazım.

MUSTAFA ÇAKIR (Samsun) - Onu kaldıracağız.

BAYRAM ALİ MERAL (Devamla)- Sendika ağası olmak kusur değil, suç değil; işverenlere kölelik yapmak, uşaklık yapmak suçtur. Aldın mı cevabını şimdi?!

Saygılar sunuyorum. (CHP sıralarından alkışlar)

Örnek 5¹⁰⁰

AK PARTİ GRUBU ADINA AGÂH KAFKAS (Çorum) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; çok tarihî ve önemli bir tasarıyı konuşuyoruz ve tarihe tanıklık ediyoruz hep beraber; çünkü, bu ülkedeki çalışma yaşamını ilgilendiren, iş hukukunu ilgilendiren önemli bir çalışmayı birlikte sürdürüyoruz. Bu müzakereleri sürdürürken, halkımız, bizi, büyük bir dikkat ve titizlikle izliyor, hiçbir ayrıntıyı da gözden kaçırmıyor; sanki hayretle, dehşetle izliyor.

Yasanın dışında her şeyin konuşulduğu bir yasal düzlemi yaşıyoruz. Keşke, bu tasarıyı enine boyuna tartışabilseydik, bizim de eksiklerimizi, yanlışlarımızı doğru dürüst tespit ediyor olabilseydik. Bol bol slogan dinledik, bol bol karşılıklı ithamların tanığı olduk.

Demokrasi çok önemli bir kurum; hepimizin özen göstermesi gereken bir anlayış. Demokrasi bir yaşam biçimi. Parlamente'ye ve siyaset kurumuna hep beraber sahip çıkmak gibi bir mecburiyetimiz var.

Öyle bir fotoğraf sergilendi ki burada...

MUHARREM KILIÇ (Malatya) - Konuya gel, konuya!..

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Evet, evet... Aynen, bugüne kadar konuşulan konuyu konuşuyorum, bugüne kadar olan konuyu konuşuyorum...

MUHARREM KILIÇ (Malatya) - Konu hakkında konuş!

---

99 Meclis Genel Kurulu'nun 80. birleşimi, 4. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr
100 Meclis Genel Kurulu'nun 80. birleşimi, 4. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Tam da oraya geliyorum, hem de öyle bir konuya geliyorum ki, bugüne kadar, burada, birilerini, emek dünyasının temsilcisi, mazlumun, mağdurun, işçinin, çiftçinin, köylünün, dar ve sabit gelirlinin temsilcisi olarak ilan edenler, her ne hikmetse, bu ülkenin o kesimlerinde yoklar! Mamak'ta yok Cumhuriyet Halk Partisi, AK Parti var!..

ZEKERİYA AKINCI (Ankara) - Mamak'ta yüzde 29 oy aldık.

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Siz, Çankaya sırtlarındasınız, Kadıköy'desiniz, Bebek'tesiniz. Alibeyköy'de yoksunuz, Alibeyköy'de!.. (AK Parti sıralarından alkışlar) Önce Alibeyköy'deki, Mamak'taki emekçiyle buluşacaksınız...

ZEKERİYA AKINCI (Ankara) - Burası seçim meydanı değil Sayın Başkan!

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Önce oradaki emekçiyle buluşacaksınız, ondan sonra o emekçinin dilini konuşacaksınız!..

BAŞKAN - Sayın Kafkas, müsaade eder misiniz.

Türkiye Cumhuriyetinin her neresinde yaşarsa yaşasın, Türkiye toprakları üzerinde yaşayan bütün insanların oyları birdir; ister Çankaya'da, ister Mamak'ta olsun. Dolayısıyla, Mamak'ta da işçi var, Çankaya'da da var. Zaten Cumhuriyet Halk Partili arkadaşlar da, zaman zaman, AK Partinin o kesimden oy aldığını söylüyorlar. Onun için benim istirhamım şu: Yeni bir sataşmaya sebebiyet verip görüşmeleri uzatmayalım.

Buyurun efendim.

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

ZEKERİYA AKINCI (Ankara) - 3 Kasım seçimlerinden önce böyle bir yasa yapacağımızı söyleseydiniz, oy alamazdık!

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Sayın Başkanım, yalnız, bu sataşma çok soyut bir hal aldı. Birileri çıkıp, burada, ağzını doldurarak her şeyi söyleme hakkına sahip; biz de, aman sataşmaya neden vermeden konuşalım gibi, kendimizi kısıtlamak gibi bir durum var. Hiç kimseyi hedef almıyorum, hiç kimseyi küçük düşürmek gibi bir niyetim yok, asla da olmaz. Parlamentodaki, bu milletin seçtiği her bir temsilciyi önemsiyorum.

.....

Bu yasa, önemli bir süreç. Bu yasayı birlikte çıkaracağız. Bizim Çorum'da bir laf vardır "kazın cücüğünü güzün sayarlar."

ZEKERİYA AKINCI (Ankara) - Bizim Erzurum'da da var..

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Yani, bu, Anadolu'nun bu darbimeselidir; kazın cücüğünü güzün sayarlar.

Kimse merak etmesin: Biz, bu ülkede, mazlumdan, mağdurdan, bu milletten oy isterken, kimsesizlerin kimiyiz diye yola çıktık; bugün de kimsesizlerin kimiyiz, yarın da kimsesizlerin kimi olmaya devam edeceğiz. (AK Parti sıralarından alkışlar, CHP sıralarından alkışlar[!]) Yarın da kimsesizlerin kimi olmaya devam edeceğiz.

Emekçilere, bugüne kadar borcu olan bütün iktidarların borcu, devlette devamlılık esası gereğince, bizim borcumuzdur ve bu borçları ödemeye başladık, bundan sonraki süreçte de ödemeye devam edeceğiz.

HÜSEYİN GÜLER (Mersin) - Nema gibi mi?!

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Doğrudur... Doğrudur...

CEVDET SELVİ (Eskişehir) - Millet nümayiş yapıyor.

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Bakar mısınız Sayın Başkan, orada oturup, size laf atanlara söylediklerinizi yapmanızın çok şık olmadığını siz de biliyorsunuz. Niye aynı davranışı sergiliyorsunuz?!

ALİ RIZA BODUR (İzmir) - Sizden öğrendik...

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Bakın, sevgili dostlar, biz, bu borçları ödemeye başladık, ödemeye devam edeceğiz.

HÜSEYİN GÜLER (Mersin) - Nemanızı alamadık Agâh Bey.

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Alırsın... Alırsın... Sıran gelince alırsın... Bekle...

Düne kadar nemanın adı bu ülkede söylenemezken "nema da gündeme getirilebilir mi; krizin, bu kadar borcun olduğu, borç ve faiz sarmalı içerisinde olan bu ülkede nema gündeme getirilebilir mi" denildiği bir yerde, hem de sosyal taraflarla uzlaşısı içerisinde, el sıkışarak, çözümlenmiştir.

Şimdi, nemalara girmeyin. Zayıf olduğunuz yere girmeyin. Bakın, susun, dinleyin; kâr edersiniz.

HÜSEYİN GÜLER (Mersin) - Ne alakası var?!

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Ben, burada, siyaset yapmak istemiyorum. Ben bu işi iyi bilirim. (CHP sıralarından gürültüler)

CEVDET SELVİ (Eskişehir) - Ayıptır, burada siyaset yapmayın! Buraya siyaseti sokmayın!

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Enver Öktem, bak, otur... Otur... Ben, bir meslektaşım buradan cevap vermek istemiyorum; daha fazla hırpalamak istemiyorum. Yapma... Yapma... Dur durduğun yerde.

.....

Burada AK Partinin çok güçlü bir grubu var. Bu yasa çıktıktan sonra, sosyal kesimlerle uzlaşarak takip edilecektir; aksayan taraflar da Yüce Meclis tarafından düzenlenecektir.

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Bu Meclisten yasayı çıkarıp tatile gitmiyoruz ki; biz, işin başındayız. Bundan sonra da işin başında olmaya devam edeceğiz ve bu ülkedeki her sorun, her sıkıntı bizimdir; bizim boynumuzun borcudur ve çözmek de bizim ellerimizden olacaktır. Onun için, hiç merak etmeyin, bu yasa, kendi dinamikleri içerisinde uygulandığı takdirde sorunlar olacaksa, bu sorunların çözümü de, kendi mekanizması içerisinde izlenecek, takip edilecek ve yer geldiği zaman da gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

Ben inanıyorum ki, burada, Türkiye'deki emekçilerin feryadı oldum ve ben inanıyorum ki, AK Parti beni anladı. AK Parti beni anladı. AK Parti, emekçileri zaten seviyordu; AK Partinin emek dünyasıyla barışıklığı zaten vardı. (AK Parti sıralarından alkışlar)

Zaten, nereye giderseniz, bakarsanız, nerede emekçiler yoğun; AK Parti, orada, açık ara farkla bütün partileri ikiye katlamış. Nerede işçi yoğun; AK Parti, orada ikiye katlamış gidiyor ve ben inanıyorum ki, AK Parti, bundan sonra da, o insanların gözünün içine baka baka siyaset yapacak.

ŞEVKET GÜRSOY (Adıyaman) - Haklısın, bir saat daha konuş!

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Hiç kimsenin endişesi olmasın; gözünün içine baka baka siyaset yapacağız. O nedenle, sevgili arkadaşlarım...

FAHRETTİN ÜSTÜN (Muğla) - Cumartesi mitinge gel o zaman.

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Sevgili arkadaşlarım, cumayı, cumartesi karıştırmayın ayıp olur. Ayıp olur, ayıp...

Buradan, cumartesi günü emekçilere sesleniyorum: AK Parti, onların sesini İzmir'de duymuştur, geçen cumartesi Abidei Hürriyette duymuştur, Abdi İpekçi Parkında duymuştur; zaten yüreğimizde hissediyoruz. Onların taleplerini yerine getireceğiz.

HÜSEYİN GÜLER (Mersin) - Böyle mi?!

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Getireceğiz, hiç kimsenin endişesi olmasın. (AK Parti sıralarından alkışlar)

HÜSEYİN GÜLER (Mersin) - Ne zaman?

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Dün de elimizi uzattık; ama, görmediniz. Komisyonda şov yapıyorsun, burada şov yapıyorsun.

HÜSEYİN GÜLER (Mersin) - Ne alakası var.

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Monolog yaparken diyalog kurulamaz.

FAHRETTİN ÜSTÜN (Muğla) - Siz mi, biz mi?..

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Yani, maksat... Karşılıklı uzlaşmak var, başka...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Toparlıyorum Sayın Başkan.

Sen, burada, otuz yıldır uygulanan bir maddeyi, hafta tatili maddesini, laiklikle irtibat kuracak kadar bu işi istismar ediyorsan, burada hangi iyiniyeti arayacağız, hangi uzlaşmayı arayacağız?! (AK Parti sıralarından alkışlar, CHP sıralarından gürültüler) İçki yasağı dünyanın her tarafında vardır.

HÜSEYİN GÜLER (Mersin) - Yapma allahaşkına!..

AGÂH KAFKAS (Devamla) - ..... Bakın, bu neye benziyor biliyor musunuz. Bir Ördek Hasan Paşa varmış, kim hava bulutlandı derse, onu astırıyormuş. Niye; "sen bana ördek dedin." "Nasıl ördek derim yahu!" "Hava bulutlu, yağmur yağacak, yağmur yağarsa su birikir, su birikirse ördek yüzer, bana da ördek dedin!.." Bu kadar... Bakarsanız, bunun bile bir mantığı var, öyle, bir silsilesi var; ama, bu söylediğinizin, Ördek Hasan Paşanın anlayışından bile uzak olduğunu bütün Türkiye kamuoyu görüyor ve ibretle, dehşetle izliyor diyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum, aklıselime ve sağduyuya çağırıyorum. (AK Parti sıralarından alkışlar)

UFUK ÖZKAN (Manisa) -..... Sevgili arkadaşlarım, genelde maddelerin içeriğine esas olan konuları konuşmaya gayret ediyoruz; ama, Sayın Ağâh Beyin konuşması, maddeyle hiçbir alakası olmadığı için, bizim de böyle bir konuşmaya hakkımızın olduğunu düşünerek söz almış bulunuyorum.

.....

"Siz yoksul kesimlerde yoksunuz" diye bir hitabı oldu. Ben bu konuşmalara Ağâh Beyin cevap vermesini isterim. Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye'nin kuruluşunda da var, Türkiye'nin kurtuluşunda da var; Türkiye'de bugün de var, yarın da olacak. Cumhuriyet Halk Partisinin bugün yoksul kesimlerde olmamasının sebebini, siz, eğitimde, sağlıkta, adalette, insanların gelecek korkusu yaşadığı bir ülkede popülist siyasetler ve politikalar üretirseniz, gerçekleri söyleyen ve bu gerçekleri anlatmak için mücadele eden bir siyasî anlayışın, ülkedeki insanların bireysel kurtuluş mücadelesi içinde sizlere yöneldiğini görürsünüz.

Sevgili arkadaşlarım, bir tütündeki kota fazlası tütünün ne olacağını bugün hâlâ tütüncülerimiz bilmiyor. Bir pamuk priminin ne zaman ödeneceğini, hâlâ, kimse bilmiyor. Genel Başkanınızın söz vermesine rağmen, dokunulmazlıkların kalkması konusunda, bugün, hâlâ, hiç kimse hiçbir şey bilmiyor. (CHP sıralarından alkışlar) Dokunulmazlıklar kalkmamalı mı?! Dokunulmazlıkların kalkması konusunda siyasî irade, siyasî erk, hükümet, iktidar partisi neden talepkâr değil?.. Hadi, dokunulmazlıklara cesaret edemiyorsunuz, yolsuzluklara bulaşmış eski bürokratları, eski siyasetçileri, hâlâ, neden mahkemenin önüne çıkarmak için bir çaba içine girmiyorsunuz?!

Örnek 6 ¹⁰¹

ALİ RIZA BODUR (Devamla) - Efendim, bakınız, Recep Tayyip Beyin geçmiş dönemlerdeki sloganlarında da "biz kimsesizlerin kimsesi, arkasızların arkasıyız" der.

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Öyle bir şey yok.

ALİ RIZA BODUR (Devamla) - Keşke olsanız, keşke arkası olsanız; kurt ile kuzu boğuşurken, keşke kuzudan yana olsanız! (CHP sıralarından alkışlar)

ALİ RIZA BODUR (Devamla) - Bu yaşadığımız serencam, bana Ziya Paşa'yı anımsattı. Ziya Paşa'nın çok güzel bir dizesi var: "Gökte yıldız arar nice turfa müneccim/ Gafletten göremez kuyuyu rehğüzerinde/ Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz/ Şahsın görünür rütbei aklı eserinde." Şimdi fırsatınız var; eserinizi düzelterek rütbei aklınızı kanıtlayacaksınız. (AK Parti sıralarından "Aa!" sesleri)

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Kanıtıyoruz, kanıtıyoruz.

ALİ RIZA BODUR (Devamla) - Kanıtlayacaksınız. (CHP sıralarından alkışlar)

Bir de şunu söylemeden geçemeyeceğim. İslamın beş kuralı vardır, beş koşulu vardır, al-

101 Meclis Genel Kurulu'nun 80. birleşimi, 4. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

tıncısı da haddini bilmektir. Bazı arkadaşlarımız buraya çıkıp demokrasi dersi vermeye kalkıyorlar; demokrasiyi, Cumhuriyet Halk Partisine öğretmeye kalkıyorlar. Cumhuriyet Halk Partisi, demokrasiyi ülkeye getiren parti...

MEHMET EMİN TUTAN (Bursa) - Yok ya!

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Başka parti yoktu o zaman.

ALİ RIZA BODUR (Devamla) - ... kendi elleriyle dolu hazineleri kendi karşısındaki partiye teslim eden parti.

MEHMET EMİN TUTAN (Bursa) - Tek partiydiniz o zaman.

ALİ RIZA BODUR (Devamla) - Burada, sandıktaki oyları yok ederek -çalma demeye dilim varmıyor- 70 milyonun huzurunda eylem yapanlar, bize demokrasi verme ne hakkındadır ne haddindedir!

Hepinize saygılar sunarım. (CHP sıralarından "Bravo" sesleri, alkışlar; AK Parti sıralarından alkışlar[!])

Örnek 7 ¹⁰²

TUNCAY ERCENK (Antalya) - ..... Değerli arkadaşlarım, gerçekten merak ediyorum; bu yasa tasarisına "evet" oyu verdikten sonra, işçinin aleyhine olan herhangi bir düzenlemeye "evet" oyu verdikten sonra, sokakta karşılaştığımız işçinin yüzüne nasıl bakıyorsunuz, merak ediyorum; restorana gittiğimiz zaman size hizmet eden garsonun yüzüne nasıl baktığımızı merak ediyorum; alışveriş yaparken size hizmet sunan bir tezgâhtarın yüzüne nasıl bakıyorsunuz, gerçekten merak ediyorum. Bu konuyu bir kez daha düşünmenizi özellikle istirham ediyorum.

Değerli arkadaşlarım, vaktinizi almayacağım; Antalya'ya gideceksiniz.

SUAT KILIÇ (Samsun) - Hep beraber gidelim.

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Biliyorsunuz, ben, Antalya Milletvekiliyim. Sizi, büyük bir misafirperverlikle karşılayacağız; hiç merak etmeyin. (CHP sıralarından alkışlar) Hiç merak etmeyin; Antalya'nın denizi temizdir, Antalya'nın denizi güzeldir; Antalya'nın Deniz'i de Genel Başkandır; haberiniz olsun... (CHP sıralarından alkışlar) Ve arkasında hiçbir şaibe de yoktur; ağır cezada da yargılanmıyor. (AK Parti sıralarından gürültüler)

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Ne demek istiyorsunuz?! Ayıp oluyor ama!

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Değerli arkadaşlarım, bitiriyorum.

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Hiç yakışmadı! Milletvekiline yakışmıyor bu şekilde konuşmak! Keyfimizi kaçırma!

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Değerli arkadaşlarım, ben Antalya Milletvekiliyim dedim. Merak etmeyin, sizi karşılayacağız... Sizi karşılayacağız... Sizi karşılayacağız... (AK Parti sıralarından "Beraber gidelim" sesleri, gürültüler)

BAŞKAN - Sayın milletvekilleri...

102 Meclis Genel Kurulu'nun 80. birleşimi, 5. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Çok yakışksız konuşuyorsun, çok!.. Ne demek istiyorsun?!

ÖZKAN ÖKSÜZ (Konya) - Seni dinlemek istemiyoruz.

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Saygısızlık yapıyorsunuz! Yakışmıyor!

BAŞKAN - Sayın Ercenk, buyurun, devam edin efendim.

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Şimdi, Antalya... (AK Parti sıralarından gürültüler)

ZÜLFÜ DEMİRBAĞ (Elazığ) - Ağır cezada babayiğitler yargılanır! Neticeye bak, neticeye...

BAŞKAN - Sayın Ercenk, son 1 dakikalık süre veriyorum; buyurun.

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Efendim, müsaade ederlerse, devam edeceğim.

BAŞKAN - Buyurun, son dakikanızı iyi kullanınız.

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Sizi orada biz karşılayacağız. Hiç merak etmeyin, gerçekten güzel karşılayacaklar. Bakın... (AK Parti sıralarından gürültüler)

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Sen iyi niyetli değilsin.

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Sizi, nema alacaklıları karşılayacak, faiz borcu olan çiftçiler karşılayacak; sizi, şu anda aleyhine yasa çıkarmaya çalıştığımız işçiler karşılayacak; merak etmeyin, esnaf da karşılayacak; ama, Antalyamıza iyi bakın.

REYHAN BALANDI (Afyon) - Bizim de ilimiz orası...

TUNCAY ERCENK (Devamla) - Bakın, siz bizim komşu ilimizsiniz; Antalya'ya dikkatli bakın değerli arkadaşlarım ve unutmayın, şu anda aleyhine yasa çıkarmaya çalıştığımız işçilerimiz sizi ağırlayacak, merak etmeyin. Otelde kalacaksınız, size hizmet sunan arkadaşlarımız onlar ve siz, şimdi, onların aleyhine yasa çıkarmaya çalışıyorsunuz.

İyi tatiller diliyorum, iyi yolculuklar diliyorum; hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum. (CHP sıralarından alkışlar)

ZÜLFÜ DEMİRBAĞ (Elazığ) - Ben de yargıldım; ama, beraat ettim.

MUZAFFER BAŞTOPÇU (Kocaeli) - Sen iyi niyetli değilsin!

TUNCAY ERCENK (Antalya) - İyi niyeti siz takdir edemezsiniz!

Örnek 8¹⁰³

M. CEVDET SELVİ (Devamla) - AKP, yeni kurulan bir partidir. (AK Parti sıralarından "AK Parti" sesleri)

AK Parti olsun canım... Onu, inşallah, aklandıktan sonra hep beraber söyleyeceğiz, yargı aşaması bitince.

Ne diyor; "halkımız, işçimiz, bizim kimlerden yana olduğumuzu bilir ve anlar." Doğrudur.

ÜNAL KACIR (İstanbul) - Seçimde gösterdi...

---

103 Meclis Genel Kurulu'nun 81. birleşiminden alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

M. CEVDET SELVİ (Devamla) - Tabii, tabii, bir kere yanılmakla bir şey olmaz. Onu, geçmişte. (AK Parti sıralarından gürültüler)

ÜNAL KACIR (İstanbul) - Siirt'te gösterdi, Çorum'da da gösterdi.

ZÜLFÜ DEMİRBAĞ (Elazığ) - Hocam, kuliste sohbetinize devam edersiniz.

M. CEVDET SELVİ (Devamla) - Biraz önce tembih ettik...

Değerli arkadaşlarım, AKP yeni kurulan bir partidir, çok büyük vaatlerle gelmiştir; art arda gelen krizlerden, halkın bunalımından sonra iktidara gelmiştir; gelirken de çok ciddi ve büyük laflar söyleyerek gelmiştir. (AK Parti sıralarından gürültüler)

Bunalmış insanlar; özellikle gecekondularda, kırsal kesimde, emekliler, memurlar, küçük esnaf krizin baskısı altındayken, sizlerin söylediği laflar, elbette onların hoşuna gitmiştir; ama, geldikten sonra, altı ay...

ZÜLFÜ DEMİRBAĞ (Elazığ) - Sizin laflarınız niye onların hoşuna gitmiyor?!

M. CEVDET SELVİ (Devamla) - Bütün gayretimle nazik bir konuşma yapmaya karar verdim. Siz, bizle kendinizi mukayese etmeyin yani. Yiğidi öldürüp hakkını vereceksiniz. Cumhuriyeti kuran bir partiyle, seksen yıldır üstüne düşen sorumluluğu yerine getiren bir partiyle, derleme toplama, yirmi ayda "partiyiz" diye bir araya gelip, konjonktürden de yararlanıp iktidara gelince, öyle biraz haksızlık yapmayın. Cumhuriyet Halk Partisiyle mukayese etmeniz için, bir fırın ekmek daha yemeniz lazım! (CHP sıralarından alkışlar; AK Parti sıralarından gürültüler)

ZÜLFÜ DEMİRBAĞ (Elazığ) - Önümüzdeki seçimlerde görüşeceğiz.

M. CEVDET SELVİ (Devamla) - Otur... Bak şimdi, bak bak... İşçi, biz... (AK Parti sıralarından gürültüler)

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

SUAT KILIÇ (Samsun) - Cumhuriyetten sonra kurulmuş bir partisiniz. Bu konuda hassas olmanızı istiyorum. Tarih bilginizi gözden geçirin!

BAŞKAN - Sayın milletvekilleri, lütfen, hatibi sessiz dinleyelim.

M. CEVDET SELVİ (Devamla) - Rahat vermiyorsunuz, söylemek istediklerimi anlamıyorsunuz. Aradan günler geçip, işçiler, emekçiler, halk sokağa yığılıp, size hiç hoş olmayan bir şeyler yakıştırdıktan sonra, yine, biz sorumluluğumuzu yerine getirmeye kalkınca, yerinizden laf atıp milletvekili olduğunuzu sanıyorsunuz.

Bakin, işçiler, emekliler ve sizin oy aldığımız kırsal kesimdeki işsizler sizi tanyacak, başta işçiler tanyacak; çünkü, şu tasarı hiç yanılmalarına imkân vermeyecek, insana nasıl değer vermediğinizin, emeği nasıl gözden çıkardığımızın kanıtı olarak tarihe geçecek. Bu, Büyük Millet Meclisinin bütün sayfalarında ve bu yasa, bütün insanların önünde işçinin sizi tanmasına imkân verecek. Eğer, okumadıysanız, işçilerin size söyledikleri olayları söyleyeyim. Yasaları...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

CEVDET SELVİ (Devamla) - ..... burası, efendim, Castro'nun Parlamentosuna veya Küba Parlamentosuna döndü deniliyor.

Arkadaşlarım, insanlar bulunduğu yeri iyi kavramalı. Ben, Küba Parlamentosuna gitmedim, Fidel Castro'yla da tokalaşmadım; ama, buraya baktığımızda, 16 tane büyük avize var. Orada var mı; bilmiyorum. Bu 16 avize, 16 Türk devletinin kurulduğunu gösterir.

Bakin şunlara, şunları sayın; bunlar da hesap edildiği zaman Türkiye Parlamentosunun kaçıncı dönemi olduğunu gösterir ve Küba Parlamentosunda acaba... 365 tane AKP'li; yani, iktidar partisinin milletvekili varken, onun bir mensubunun oraya benzetmesi ne anlama geliyor?! Ama, burada, Sayın Tosun'un belki etkisi var; çünkü, bazı insanlar şartlanıyor, repertuarını değiştirmesi lazım. Her gördüğü sakallıyı Castro mu sanıyorlar yoksa?!

Örnek 9¹⁰⁴

AK PARTİ GRUBU ADINA HÜSEYİN TANRIVERDİ (Manisa) -..... Cumhuriyet Halk Partisinin içerisinde bir ses yükselmişti; o ses kulağımda yankılanıyor. O ses diyordu ki, maalesef, Cumhuriyet Halk Partisi, hâlâ, 1930'ların Cumhuriyet Halk Partisi. (AK Parti sıralarından alkışlar; CHP sıralarından gürültüler)

HALİL TİRYAKİ (Kırkkale) - Onunla iftihar edin!..

HÜSEYİN TANRIVERDİ (Devamla) - Hâlâ, 1930'ların mantığıyla, kafasıyla, düşüncesiyle hareket ederseniz, sadece bizleri değil, tüm kamuoyumuzu ürkütürsünüz; ki, şu anki konuşmayı izleyen kamuoyu, bundan ürkmüştür, size haber veriyorum. (CHP sıralarından gürültüler)

MUSTAFA NURİ AKBULUT (Erzurum) -..... Cumhuriyet Halk Partisine mensup bazı konuşmacılar, parti tüzüğünde belirtildiği üzere, kısaltılmış adı "AK Parti" olan Adalet ve Kalkınma Partisi için, alaycı bir ifadeyle "AKP" demeyi alışkanlık haline getirmişlerdir.

CEVDET SELVİ (Eskişehir) - Siz de bize "CHP" diyorsunuz, biz almıyor muyuz?!

MUSTAFA NURİ AKBULUT (Devamla) - Değerli milletvekilleri, bir partiye, tüzüğündeki ismi haricinde hitap etmenin doğru olmadığı açıktır. Bu arkadaşlarımız, AK Parti ismini, her nedense, bir türlü içlerine sindirememekte, zaman zaman "neden AK Parti, siz AK Parti değilsiniz" gibi sözlerle, bu düşüncelerini açığa vurmaktadırlar.

CEVDET SELVİ (Eskişehir) - Sorun orada işte, onu anlatmak istiyoruz!

MUSTAFA NURİ AKBULUT (Devamla) - Millete tepeden bakan, küçümseyen bir anlayışın değil, milletin değerleriyle yoğrulan bir parti olduğu için AK Partidir; iktidarı bir sömürü makamı olarak değil, millete hizmet aracı olarak gördüğü için AK Partidir; siyaseti, her türlü kirliliğin döndüğü entrikalar bütünü değil, çözüm üretme sanatı olarak gördüğü için AK Partidir; mazisinde hırsızlık, yolsuzluk, vurgunculuk, rüşvet, yalan dolan olmadığı için...

İZZET ÇETİN (Kocaeli) - Daha dün Maliye Bakanımı kurtardınız.

MUSTAFA NURİ AKBULUT (Devamla) - ...iktidarında yokluk, kıtlık, karne, kuyruk,

104 Meclis Genel Kurulu'nun 82. birleşiminden alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

anarşi, terör olmadığı için (AK Parti sıralarından alkışlar) milletin maddî ve manevî değerlerine saygısızlık yapmadığı, hakaret ve küfür etmediği için AK Partidir.

HAKKI ÜLKÜ (İzmir) - Akıncılar geliyor, akıncılar!

MUSTAFA NURİ AKBULUT (Devamla) - AK Parti, milletin ak beklentilerinin, ak günlerinin ve ak geleceğinin partisidir.

NURİ ÇİLİNGİR (Manisa) - "Ak günler" CHP'nin söylemi.

MUSTAFA NURİ AKBULUT (Devamla) - Değerli CHP'li milletvekili arkadaşlarım, AK Parti, "ak" adıyla bütünleşmiş bir partidir...

MUSTAFA NURİ AKBULUT (Devamla) - Değerli milletvekilleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili siyasî hayata geçmesinden itibaren, geçen elli yılı aşkın bir sürede, bir kez dahi olsun tek başına iktidara gelmemiş olan CHP'nin, AK Partinin TBMM'deki büyük çoğunluğunu içine sindirmesinin kolay olmadığını kabul etmek gerekir.....

Örnek 10¹⁰⁵

RESUL TOSUN (Devamla) -..... Sayın Bakanın, o gün, Parlamentoyu "ben kendimi âdetâ Küba Parlamentosunda hissediyorum" benzetmesi, aslında, bina olarak benzetme değildir. CHP'li bazı arkadaşların düşüncelerinin Küba Parlamentosundaki milletvekillerinin düşüncelerine paralellik arz ettiğini gördüğü için "kendimi Küba Parlamentosunda hissediyorum" diye bir beyanatta bulunmuştu. Sayın hatibin, benim ilham kaynağı olduğumu söylemesi, beni buraya çıkarmış oldu. Ben, kendimi Fidel Castro ile hiçbir şekilde yan yana koymuyorum; ne fikren ne bedenen bir akrabalığım, bir yakınlığım, bir benzerliğim var; kesinlikle yok. Şeklen deseniz, ben, boy itibarıyla normal bir insanım, Castro'yu dersiniz, Allah boy vermiş, kapıp koyuvermiş!

İDRİS SAMİ TANDOĞDU (Ordu) - Sen yakışıklısın canım!..

RESUL TOSUN (Devamla) - Castro'nun elinde daima puro var; ben, Yeşilaycıyım ve bu Mecliste de sigara içilmemesi için CHP'li arkadaşlarla birlikte imza vermiş bir insanım; benden hatırlaması mümkün değil.

Düşünce deseniz, Castro, çağını tamamlamış, çağdışı kalmış komünist bir diktatör, benimkisi ise çağdaş TBMM'nin bir üyeliği; bir benzerlik yok. Geriye sadece sakalım kalıyor...

MUHARREM KILIÇ (Malatya) - Devlet Başkanındır; hakaret etme. Ayıp oluyor!.. Hiç yakışık almıyor!..

HALİL TİRYAKİ (Kırıkkale) - Castro, memleketini seven bir insandır.

AGÂH KAFKAS (Devamla) -..... Şimdi, olay şu: Nasıl bakıyorsunuz, size de öyle bakılır; nasıl geliyorsunuz, biz de size öyle geliriz. Biz, Mevlana'nın torunuyuz, Yunus'un torunuyuz, Hacı Bektaş Veli'nin torunuyuz; barışı çok iyi biliriz, barışı.

MUSTAFA ÖZYÜREK (Mersin) - Maddeye gel... Kanuna gel..

AGÂH KAFKAS (Devamla) - Ama, biz, Fatihlerin, Yavuzların da torunuyuz; bize oraları hatırlatmayın. (AK Parti sıralarından alkışlar)

105 Meclis Genel Kurulu'nun 83. birleşimi, 1. oturumundan alınmış bir diyalog. Detay için bkz. www.tbmm.gov.tr

ALİ RIZA GÜLÇİÇEK (İstanbul) - Erbakan'ın torunu...

İş Kanunu tasarısı görüşmelerinde Genel Kurulda açık oylama yapılmıştır, 228 oy kullanılmış, 185 kabul oyuna 53 ret oyuyla tasarısı kabul edilmiş ve kanunlaşmıştır. Mevcut İş Kanunu'nun yasalaşma sürecinde TBMM Genel Kurulu'nda yapılan tartışmalar 1936 yılı İş Kanunu tartışmaları ile mukayese edildiğinde, 2003 yılı tartışmalarının düzensizliğini tespit etmek güç değildir. 1936 yılı tartışmaları teknik tartışmaların, 2003 yılı tartışmaları için aynı değerlendirmeyi yapmak güçtür.

SONUÇ

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren değişik iş yasası tasarıları hazırlanmış, ancak bunlardan 1936 tarihli tasarısı Türkiye'nin ilk iş kanunu olarak yasalaşabilmiştir. Söz konusu tasarısı Meclis Genel Kurulu'nda Haziran 1936'da görülmüş ve 1.1.1937 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1935 yılı Türkiye'si'ne bakıldığında, şu görülmektedir: 1931'in sınıflar arasında denge arayan, sermaye birikiminin daha çok devlet eliyle mi yoksa devletin özel kesime de geniş olanaklar tanımasıyla mı gerçekleşeceğini tam açıklamayan havası değişmiştir. 1935'te sınıf çizgileri kaldırılırken devlet ve özel kesim alanları da biraz daha net tanımlanır. Sınıf çizgileri kaldırılması, devlet ve özel kesim alanlarının olabildiği ölçüde tanımlanması şu sonucu verecektir: Hem siyasal kontrol hem de ekonomik kontrol birlikte gerçekleşecektir (Kuruç,1987,s.84).

1935 yılı şu bakımdan dikkat çekicidir. Türkiye'de kurulmakta olan sistemin liberal sistemle, adeta akla kara gibi farklı olduğu, o güne kadar yapılmayan biçimde her fırsatta her alanda vurgulanmaktadır. Liberal sistem ile kastedilen şey, kapitalizmdir. Kapitalizmin çalışma yaşamındaki başıboş ve hoyrat uygulamaları, bu ak kara farkını anlatmakta bol bol kullanılır. Örneğin eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt 1935 Haziranındaki "Ulusçuluk Prensipleri ve İş Hakkı" yazısında özetle "Emeğin hakkını vermeyen ekonomik liberal devletler soyguncu ve işkencecidir" der. Nitekim 1936 Haziranında İş Kanunu görüşülürken Konya Milletvekili Ali Rıza Türel'in vurguladığı şey, getirilen sistem ile liberal sistemin birbirine beyaz ve siyah gibi zıt oluşudur. Asgari ücreti bile kabul etmeyen ve düşürmek isteyen liberal sistem toplumda denge kuramaz. Türel'e göre, liberallik yönündeki eğilimler ağırlık kazanırsa işçi hakları oluşamaz, kazanılamaz (Kuruç,1987,s.81).

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren değişik iş yasası tasarılarının hazırlanmış olduğunu, ancak bunlardan 1936 tarihli tasarının yasalaşabildiği belirtilmiştir. Örneğin, 1936 yılı öncesi tasarılarından en önemlisi olan 1932 tarihli iş kanunu tasarısı, henüz taslak halindeyken çeşitli özel kesim kuruluşlarına gönderilmiş, fakat oralarda benimsenmemiştir. Özel kesim, İş Kanununa karşı olan tavrını açık bir biçimde ortaya koymamış, işi zaman içinde uzatma yolunu izlemiştir. 1936 tarihli, İş Kanunu'nu özel kesimin nasıl değerlendirdiğine baktığımızda da, özel kesim çevreleri işçi hakları için vaktin erken olduğunu düşünürler. Henüz sanayi ve bunun yaratacağı işçiler ortada yoktur. Bir avuç gibi görünen işçilere, o zamana kadar sağlanmış olanlardan daha geniş hakların verilmesi, sermaye çevrelerinin samimi inancına göre fazladır.

1936 yasası, işçinin yaşam hakkını devlet güvencesine alır, çalışma haklarını ve çıkarlarını

kurumlaştırmayı kabul eder. Bunların karşılığında, işçi de, grev hakkından vazgeçmiş, sözleşme hakkını geniş ölçüde merkezi kontrole bırakmış olur. İşçinin bu hakları bırakması, daraltılmasını kabul etmesi, sermaye sahipleri için birikim güvencesi olarak görülür. Sermaye çevreleri de, bu güvence karşılığında kendilerini sıkıya sokacaklar, işçi haklarının beldelini eskisinden daha yüksek maliyetlerle ödeyeceklerdir. Yüksek maliyetin, yani yüksek ücretlerin sınırı ise merkezin kontrolüyle çizilecektir.

1936 tarihli İş Kanunda bireysel iş ilişkileri alanında, toplu iş ilişkileri alanına göre daha koruyucu önlemler yer aldığı söylemek mümkündür. Bu koruyucu önlemler rejimin halkçılık ilkesi çerçevesinde açıklanabilir. İş Kanunu ile işçi işveren çıkarlarının uyumlaştırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Kanun, bir toplumsal mutabakat belgesidir.¹⁰⁶ Dönemin koşulları içerisinde böyle bir sosyal uzlaşma önem arz etmektedir.

1936 tarihli İş Kanunu ile emek-sermaye arasında kurulmaya çalışılan uyumun değerini anlamak için bugün yürürlükte olan 4857 sayılı İş Kanunu'na bakmak dahi yeterlidir. 2003 yılında çıkartılmış olan 4857 sayılı İş Kanunu işçi haklarını budayan ve işvereni gözetin, dolayısıyla emek-sermaye arasındaki uyumu bozan bir yasadır. Kaldı ki her iki yasanın görüldüğü Genel Kurul tartışmalarına bakıldığında, 1936 yılı Kanun tartışmalarının teknik düzeyde yürütüldüğünü, öte yandan 2003 yılı Kanun tartışmalarının ise düzeyden uzak ifadeler arasında eridiğini tarihe kayıt düşmek amacıyla yönelik olarak belirtmek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR

Ekin, Nusret (1976). Endüstri İlişkileri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını: İstanbul.

Ersay, Yüksel(1973). Çalışma Hürriyetine Karşı Suçlar, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını: Ankara.

Gülmez, Mesut(1991). Türkiye’de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi), İkinci Baskı, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını:Ankara.

Kuruç, Bilsay(1987). Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi, Bilgi Yayınevi: Ankara.

Kuruç, Bilsay(1993). Belgelerle Türkiye İktisat Politikası, İkinci Cilt:1933-1935, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını:Ankara.

Makal, Ahmet(1997). Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri:1850-1920, İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.

¹⁰⁶ Özellikle 1980 sonrası dönemde İş Kanunu’nda yapılan değişikliklere bakıldığında, işçiyi koruma ilkelerinden işveren lehine vazgeçildiği görülmektedir. Bu bağlamda, 1961 Anayasası sonrasında İş Kanunu’nda yapılan düzenlemeler hariç olmak üzere, diğer düzenlemeler ve özellikle 1980 sonrasında yapılan mevzuat değişikliklerinde, işçi-işveren dengesinin işçi aleyhine bozulduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışma ilişkilerinin kurumsallaşması bağlamında, 1936 yılından 2005 yılına bir terakki kaydedilmediğini söylemek yerinde olacaktır.

Makal, Ahmet (1999). Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946, İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.

Talas, Cahit(1961). İçtimai İktisat, İkinci Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını: Ankara.

Talas, Cahit(1992). Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Bilgi Yayınevi: Ankara.

Reisoğlu, Seza(1971). Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu Şerhi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını: Ankara.

II. MAKALELER

Elbir, Halid Kemal(1988). “Yürürlüğe Girmesinin Ellinci Yıldönümü Vesilesiyle 1936 Tarihli Türk İş Kanunu Üzerine Düşünceler”, Türk İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunun Elli Yılı, Basisen Yayını: İstanbul, ss.7-17.

Güzel, Ali (1987). “3008 Sayılı İş Yasasının Önemi ve Başlıca Hükümleri”, Sosyal Siyaset Konferansları, Otuzbeşinci-Otuzaltıncı Kitaplar: İstanbul, ss. 165-222.

İlkin, Selim(1978). “Devletçilik Döneminin İlk Yıllarında İşçi Sorununa Yaklaşım ve 1932 İş Kanunu Tasarısı”, ODTÜ Geliştirme Dergisi, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar, 1978 Özel Sayısı, ss. 251-347.

Ölçen, Ali Nejat(1982). “1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları”, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını: Ankara, ss. 133-150.

Weigert, Oscar(1937). “The New Turkish Labour Code”, International Labour Review, Vol. XXXV, No:6, ss.753-774.

III. KURUMLAR

Cumhuriyet Halk Partisi, Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, (9-16 Mayıs 1935), Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı, 1933, Yayıma Hazırlayan: Afet İnan, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1972.

IV. TUTANAKLAR

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:V, İçtima 1, Cilt.12, 1.6.1936-31.7.1936, TBMM Matbaası, Ankara, 1936.

V. İNTERNET

www.tbmm.gov.tr